

Incipit liber sextus. de etatibus.

Ducto de proprietatibus primum hominis in speciali restat dicere de proprietatibus eiusdem in speciali et generali secundum etatis varietates et secundum sexus distinctionem et rerum naturalium ac contra naturam multiplicem diuersitates. Et istis enim omnibus diuersis hominis proprietates attendunt.

De etate. Capitulum primum.

Etas igitur hoīs

secundum Remigium nihil aliud est nisi tenor virtutum naturalium secundum contrarios motus vel quietem intermediis consideratus. quia secundum ista homo preterit et mouet et nunquam in eodem statu permanet. vel secundum ysidorium etas est spatium vite animalis a conceptione fetus incipiens. post seniumque deficiens seu desinens. Sunt autem plures diuersitates etatis secundum constantem et ysidorium. Prima est infantia dentium plantatiua scilicet etas nouiter genita. que usque ad septem durat menses. que nimis est adhuc tenera mollis et fluida ac limosa. unde continuis indiget alimentis. Infantia autem put est dentium plantatiua. usque ad septem extendit annos. Et dicitur infans quasi non fans. eo quod fieri non potest neque exprimere sermonem. dentibus nondum bene ordinatis ut dicit ysidorus. Cui succedit puericia que se extendit usque ad septenarium secundum scilicet usque ad annos quatuordecim. Est vero dicta a pubertate vel a pupilla. quia adhuc pueri sunt puri ut pupilla ut dicit ysidorus. Huic accedit adolescentia et hec secundum viaticum terminatur in tercio septenario in vicesimo secundo anno. secundum ysidorium vero usque ad quartum septenarium scilicet usque ad annum vicesimo octauum extenditur. Medicus vero protendit hanc etatem ulterius usque ad annum tricesimum vel tricesimo quintum. Dicitur hec etas adulescentia. eo quod ad gignendum sit adulta ut dicit ysidorus. et ad retinendum vigorem sit magis apta. In hac etate sunt membra adhuc mollia ut dicit ysidorus. et extensibilia. Et ideo crescunt virtute caloris dominantis in eis usque ad complementum perfectionis. Huic adolescentie succedit iuuentus et hec inter omnes etates est media et ideo fortissima. et preteritur secundum ysidorium usque ad annos. xlv. vel usque ad. l. in quo finitur. Est autem iuuentus a iuando dicta. Est enim iuuenis in termino incrementi positus et ideo fortis ad iuandum. Huic

succedit secundum ysidorium senectus que inter iuuentutem media est et senectute que ab ysidorio. grauitas nunc cupatur. Senioribus enim contingit hec etas et maturis. In hac etate est declinatio a iuuentute in senectutem. Talibus autem nondum est senectus sed resistit iuuentus ut dicit ysidorus. Huic succedit senectus. secundum quosdam anno. lxx. finitur. secundum quosdam autem nullo certo annorum numero finitur. Sed post predictas etates quantumcumque vite superest. senectuti seu senio deputatur. Et secundum ysidorium dicitur senectus a sensus diminutione eo quod senes pre vetustate desipiant. Dicunt enim philosophi ut dicit ysidorus. homines frigidi sanguinis stultos esse sicut prudentes esse in quibus sanguis calidus dominatur. unde et senes in quibus iam sanguis friget et in quibus nondum calet. sapiunt minus. Senes siquidem delirant pre nimia senectute. pueri propter lasciuiam et leuitatem quid agant ignorant ut dicit ysidorus. Ultima autem pars senectutis dicitur senium. sic autem dicitur. eo quod sit terminus vite. etatis atque finis. Hec enim etas multa secum affert incommoda et etiam commoda. bona. scilicet et mala. ut dicit ysidorus. Bona siquidem quia nos a potentibus. et etiam a tyrannis liberat. imponit etiam finem libidinis. frangit et impetum ire et viget sapia ut in multis et saniora dat consilia. terminus est miserie et felicitatis principium. recessus a periculo ac accessus ad brauium. Perfectio in merito et dispositio ad perfectum. Mala vero affert secus ut dicit ysidorus. quia senium miserum est debilitate et tedio. Subeunt enim morbi. tristisque senectus. Nam duo sunt quibus minuuntur corporis vires scilicet moribus et senectus. In senio autem calor naturalis extinguatur. deficit virtus regitina et humor dissoluit. Deficit virtus et carnositas consumitur. contrahuntur nervi. Cutis corrugatur et incuruatur corpore perit species. et decore corporis adnollatur. et hec omnia in senio. senex ab omnibus vilipenditur et grauis et onerosus ab omnibus iudicatur. tussibus sputis et alijs passionibus fatigatur. quousque resoluatur cinis in cinerem et puluis in puluerem reuertatur. His enim speciebus temporis et etatis philosophi descripserunt humanam vitam in quibus mutatur et ad mortis terminum defluit continue. Hucusque ysidorus et cetera.

De morte. Capitulum secundum.

Mors dicta est eo quod sit amara vel a morte qui mortem fingit efficere. Est autem secundum ysidorium. tri-

plex mors scilicet acerba. immatura. et merita.
Prima est infantium. secunda iuuenum. ter-
 tia naturalis atq; senum. **O**mnis autem mor-
 tuus aut est funus aut cadaver. dicitur autem
 funus a funibus accensis. quos antiqui ante fe-
 retrum pauperis cera circumdantis deferebat
Cadavera cadendo est dictum. scilicet q; mor-
 tuus cadit et projicitur in sepulcrum. dicitur tūc
 defunctus quia vite officio tūc functus est. **D**i-
 citur et sepultus quasi seorsum pulsus. q; sub
 terra tumulatur. **H**ucusq; ysi. li. xvj. ca. ij. **A**li-
 as mortis proprietates quere infra. in fine illi?
 vj. l. in fine de infirmitatib;.

De dignitate hominis. **C**apitulū. iij.

Dicitur hec de pro-
 prietatib; hominis quo ad etatem
 infantilem dicendum et de generati-
 one eius primo. quia eius creatio est tanto cete-
 ris animalib; excellentior. quāto dignior nō so-
 lum s; mentem verumetiam s; temperatissi-
 mam corporis complexionem. **D**icitur em̄ aris-
 to. lib. j. sicut frustum auri vel argenti se habet ad
 nummum monetatuz sic omnes dispositiones
 aliorum ad hominem. vnde cum homo sit di-
 gnissima creaturaz ingeniata est natura homi-
 ni conferre membra nobilia et diuersa. nobilio-
 ribus operationib; et varijs conuenientia pro-
 pter quod de eius creatione s; corpus breui-
 ter quedam sunt dicenda.

De creatione infantis. **C**apitulū. iij.

Arcu creationez
 itaq; infantis exigitur materia con-
 ueniens. locus expedies nature mi-
 nisterium scilicet calor. velut causa efficiens et
 spiritus virtutem corpori influens atq; reges
Materia siquidem infantis est humor semia-
 lis decisis per actum generationis ex singulis
 partibus vtriusq; pentis. **P**rimo materia in
 loco pceptionis dispersa vi nature attractiua
 in cellulis matricis recolligitur et p calozē ope-
 rantem piter p̄miscetur. quia nisi cōmixtio di-
 gesti sanguinis vtriusq; pentis fieret infantis
 creatio non posset fieri. **N**am materia sangui-
 nis a mare pcedens. spissa est et calida. **U**nde
 pre nimia spissitudine se non pōt dilatare et ex
 sup̄abundantia calozis materia destrueret in-
 fantis nisi ex sanguine mulieris contrarias q̄li-
 tates haberet reciperet temperamentuz. **H**ec
 materia in dextre partis cellula adunata. in na-
 turam cedit maris. **I**n sinistra hō cedit in na-
 turam mulieris. **E**t hec diuersitas accidit pro

pter dominium calozis in parte dextera potius
 q; in sinistra et sic dicit **G**a. et **C**onst. et **A**ris-
 to. lib. xv. **S**i fuerit virtus sanguinis in mare vin-
 cens fetus patri assimilabitur et econuerso. **E**t
 si fuerit equalis in vtroq; p̄similis vtriusq; assi-
 milabitur. **H**ec materia virtute calozis exco-
 cta quadam pellicula tenuissima circumdatur
 intra quam instar lactis coagulatur et hec ma-
 teria est pellicula embrionis q̄ est theca et co-
 optorium vnde puer tegitur in vtero matris et
 hec cum puero nascente egreditur ruptis te-
 naculis. quib; matricis villulis adhebat. **S**i
 hō aliquo casu in vtero manserit post partum
 mulier in piculo remanebit. **M**aterie ergo cō-
 cepte et vi retentiua coadunate trāsmittit na-
 tura sanguinem menstruaem ex cuius caloze et
 humore. fetus conceptus fomentatur. huius-
 modi autez fomento ager humane natiuitatis
 irroratur. **N**az cum semen coagulat s; **G**a.
 et const. cum spiritu et caloze naturali sit plenuz
 per quasdam venas et arterias ex substantia se-
 minis ortas et sanguini menstruali coniūctas.
 nutrimentuz sibi attrahit et fomentū. **E**t hoc
 fuit necessariuz vt per venas materia infantis
 nutretur et per arterias spiritus ei attribuere-
 tur. **H**is dnobus scilicet materie seminali et hu-
 mori nutrimentali cooperatur calor naturalis
 qui interclusus per vim informatiuam nititur
 formare mēbra corporis infantilis. **N**am de es-
 sentia ipsius seminis format cerebruz ossa car-
 tillagines et pelliculas nervos et arterias. **D**e
 sanguine hō menstruali format natura epar et
 omnia membra carnosa quorum substantia ex
 sanguine procreatur. **P**rimo autē natura for-
 mat principalia membra scilicet cor cerebrum
 er epar que aliorum sunt fundamenta et hec in
 principio quando sunt in massa sanguinis et sibi
 vicinatur sed postea abinuicem diuidunt
De his tribus fundamentis alia tria nascūtur
 de cerebro nerui et nucha dors. de corde arte-
 rie. de epate hō vene oriuntur. **H**is quasi fun-
 damentis iactis. formauit natura ossa hec cu-
 stodientia. sicut craneum ad defensionem cere-
 bri et costas pectoris ad defensionem cordis. et
 costas lateris ad defensionem epatis. et sic simi-
 liter d alijs. **P**ost ista nascuntur alia membra
 istis posteriora vt manus pedes et consimilia.
Hec autem non simul sed paulatim formantur
 ac successiue. **I**nfans enim quatuor dieb; con-
 creatur. **P**rimus est cum adhuc sit vicinus la-
 cti. secundus est cum iam semen sanguini se com-
 miscet. tūc enim nondum cor et cerebrum pfe-
 cte formantur. sed sunt quedam massa sangui-

nea quem gradum ypo. vocat fetum. terci^o gra-
dus cum corde cerebro et epate iam formatis.
Alia membra informia et indistincta sunt. vl-
timus gradus est ab ypo. infans vocatus. Iaz
em corpore organizato z ad susceptionem ani-
me disposito viuificatur z iam incipit se mou-
re et pedibus calcitrare z si est femina i sinistro
latere plus mouet z si est masculus pl^o in dex-
tro vt dicit Ga. In lactis autem gradu est in-
fans p sex dies. in gradu ho sanguinis p ix. in
gradu ho masse carnee p. xij. in quarto autem
ante plenam pfectionem p. xvij. versus. Sex i
lacte dies ter sunt in sanguine terni. Bis seni
carnem. ter seni membra figurant. A die coe-
ptionis vsqz ad diem ppletionis z viuificatio-
nis fetus sunt dies. xlvj. ita q prim^o et vltim^o
inclusiue teneantur. Ex quo patet q in qdra-
gesimo sexto viuus z completus est fetus q^{ti}
ad effectum generationis et fm istum modum
computat Aug^o. edificationem templi sub nu-
mero. xlvj. annorum cui comparat pfectionem
corporis ihu xpi super Jo. vj. z li. iij. de trinita-
te ca. v. int^{er} cetera interserit ista verba. quadra-
gesies sexies seni ducenti sunt z. lxx. et. vj. dies
qui numerus dieru pplet. lx. menses z. vj. dies
z sequitur in eodem ca. natus autem dominus
traditur. viij. kalendas ianuarij. A die ergo coe-
ptionis que traditur fuisse. viij. kalen. aprilis
vsqz ad. viij. kal. ianuarij ducenti. lxxvj. dies re-
periuntur computati qui senarium numeruz q
dragesies sexies habent. quo numero templuz
est edificatus zc. Const. in li. iij. ca. xxxiij. dicit
q masculus qui in mense. viij. est nascitur^o. xxx
diebus informatur z. lxx. complet^o. deinde sub-
dit masculus. x. mensium. xlvj. format diebus.
z in. lxxx. completur. masculus ho. ix. mensuz.
informatur in. xl. diebus z in. lxxx. complet^o. In
eodem etiam loco describitur tempus viuifica-
tionis et completionis sexus muliebris. sed de
hoc supersedeo causa breuitatis. hoc solu attē-
dendum q femina tardius formatur z comple-
tur q^o masculus vt patet ibi et huiusmodi ibi-
dem assignatur ratio quia semen vnde nascitur
masculus fortius est et calidi^o et in calidiori lo-
co collocatur q^o semen vnde femina generatur
dicit etiam ibidem const. et gali. sup. amphoz.
dicit ypocras omnem infantem in octo mensi-
bus motum habere quia si adeo fortis esset vt
possit exire quoquo modo ad vitam conuale-
scit. si ho non exierit ipso motu debilitatur ita
z patitur vt in sequenti exiens mense nullate-
nus conualescat. si ho vsqz ad nonum mese-
m. vel saltem vsqz ad principiu^o decimi mensis na-

tiuitas protrahatur roboratur z etiam sine pe-
riculo nascitur. vt dicit Constantinus li. pante
gm. iij. capitulo. xxxiij.

De infante.

Capitulum quintu.

Infantul^o igitur

ex seminibus cotraias qualitates
habetib^o generat i dextero si mas-
in sinistro autem latere si femina collocat san-
guine menstruali in vtero nutritur z fomentat^o
Ex causa vili enim z materia infirma homo re-
cipit a principio nutrimentum virtute caloris
natura cooperante z dilatante singula mebra
paulatim z etiaz non subito informatur. solus
enim xpc subito fuit formatus in vtero z disti-
ctus quando in vtero est conceptus vt dic^o au-
gusti. anima subintrante vita pfunditur z sen-
su nature sentiens circumdationez pellicule ad
ipsius rupturam mouetur ex cuius motu ma-
ternus vterus pcutitur z grauatnr z completa
actione nature circa infantuli creationem si p-
tus sit salubris. viij. vel. ix. vel. x. mense ad exitu
de vtero nititur z conatur. exiens ho secundi-
na circumdatur in cuius exitu vterus matern^o
dolore nimio fatigatur. et hoc accidit quando
partus nimis prope anticipatur. deinde ad ae-
rem nimis frigidum vel nimis calidum venies
calamitati z miserie exponitur quod eius iuu-
tus clamor apertissime attestatur. caro infantuli
li recenter nati fluida est et tenella. z ido neces-
saria sunt ei varia remedia z fometa z sicut di-
cit constan. li. iij. ca. xxij. infantes inquit vteruz
exeuntes in rolis cum sale tritis inuoluant^o vt
eorum membra confortentur et a viscosa hu-
miditate liberentur. deinde palatum et gingi-
ue cum digito melle vncto fricentur vt interio-
ra oris mundificentur et confortentur vt dul-
cedine et acumine mellis appetitus infantuli p-
uocetur. frequenter balneetur cum oleo mir-
tino aut rosaceo vngantur. omnia eorum mem-
bra debent esse propter exercitiu duriora. som-
nuseis semper in loco obscuro prouocetur vt
lumen ipsorum coadunetur. lucidus enim loc^o
nimis visum dispergit. z tenellos adhuc oculos
ledit et sepius lascos facit. et ideo non sunt ni-
mis lucido aeri exponendi ne spiritus visibilis
disgregetur. super omnia cauendum est ne ma-
lo lacte corrupto nutrimento nutriantur. quia
ex viscoso lacte nutriti pessimas solent incur-
re passiones. sicut oris vlcerationem vomitum
febrem spasmus ventris solutionem z huius-
modi. nec est danda infantulis medicina cum

egrotant sed nutrix in medicina et inconuenienti
 ti dieta procuranda est vt sic infantis defectus
 suppleat virtus gerule nutricis sicut ibidem di-
 cit constan. ex bona autem dispositione lactis
 nutrimetalis bona fit consistencia prolis et ecō
 uerso. et ex corruptione sanguinis nutricis ne-
 cessario leditur corpusculuz pueri vel infantis
 et hoc propter puerilis nature molliciem et p-
 pter facilem nutrimenti lactei conuertibilitatē
 vnde membra infantilia propter sui teneritu-
 dinem ad diuersarum figurarum susceptōnez
 habent fluxibilitatem. et ideo fascijs et alijs li-
 gaminibus congruis infantilia membra sunt li-
 ganda ne torta efficiantur seu aliquam incur-
 rant difformitatez quereli. v. de vmbilico. **I**te-
 quia infantuli multū accipiūt nutrimenti som-
 no multo indigent vt calor naturalis ad interi-
 ora reuocetur et ad nutrimentum ipsorū digerē-
 dūz celebretur et ideo ex nature instinctu nutri-
 ces solent infantulos in cunabilis positos hīc
 inde mouendo impellere vt ex motu tempera-
 to calor confortetur et somnus mulcebus p-
 fumositatum resolutionem in infantis cerebro p-
 uocetur. Solet etiam cantu adhiberi vt sensus
 infantuli ex vocis dulcedine delectent. ad hoc
 dicit **Aristo.** li. ij. q. in infantulis abundat cere-
 brum et hīc quantitatez sui corporis est valde
 magnum. Vnde superior ps corporis infantis
 est maior et ponderosior alijs ptibus et ido
 infans in principio sui motus ambulat sup pe-
 des et super manus. deinde hō erigit suū cor-
 pus paulatim quia ps anterior diminuitur et
 per cōsequens leuior redditur. ps hō inferior
 crescit p-sequens grauior efficitur. etas ergo
 infantis terminuz habet in inchoatione etatis
 puerilis.

De puero.

Capitulum sextum.

De puritate

Pest dicitur vt dicit ysi. tūc enīz puer
 pprie dicitur quando est ablactat⁹ a
 lacte et sepatur ab vberē. doli efficitur capax et
 ideo discipline susceptibilis repitur et tūc sub
 tutoribz positus cogit sub esse discipline. **E**st
 autem etas puerilis calide et humide pplexio-
 nis in quibz motus veneri ppter viarū angusti-
 am nō inualescūt vsqz dum ad annū puberta-
 tis pducātur. et ideo a puritate naturalis inno-
 centie pueri nūcupantur vt dicit ysi. **S**ūt igit
 pueri carne molles corpe flexibiles. ad motum
 abiles atqz leues. animo dociles sine cura et sol-
 licitudine et tutam vitaz ducentes sola iocosa
 appreciantes. nullū periculū magis q̄ ictū vir-

ge formidantes. plus pomum q̄ aurum diligē-
 tes puerili tempore nuditatem detegere vere-
 cundiam non habentes. laudem quando lau-
 dentur sicut nec vituperium quādo vituperā-
 tur ab aliquo reputantes. ppter mobilitatē ca-
 loriz et carnis et humoris de facili irascuntur et
 de facili placantur. propter corpis teneritudi-
 nem de facili ledūtur et labores difficilime pa-
 tiuntur. ex motu calidi humoris in eis domina-
 tis mobiles et instabiles efficiunt propter for-
 tem calorem multum appetunt cibi. vnde pro-
 pter nutrimenti superfluitatem de facili ad in-
 firmitates varias disponūtur. a corruptis pa-
 rentibus geniti corruptionem contrahere di-
 noscuntur vt patet in filijs leprosozum et po-
 dagiozum qui ex corrupto humore parentum
 lepra et podagra sepius inficiunt. per voces et
 vultum pueri ab adultis dinoscuntur vñ anī.
 in li. iij. in pueris vox nō alteratur ante motum
 ad libidinem. quādo enim vox in pueris muta-
 tur signum est pubertatis et tunc ad genera-
 dum abiles inueniuntur. **I**tem paruuli pueri
 sepius malos habent mores. sola enīz p̄sentia
 cogitāt et de futuris nihil penitus curant. lu-
 dos et vanitates amāt. lucris et vtilitatibz intē-
 dere recusant. minima maxima reputant. et ecō-
 uerso maxima modica vel nulla putāt. sibi no-
 xia et contraria considerāt. et imaginem pueri
 plus q̄ viri appreciāt. plus de amissione pomi
 vel piri q̄ de amissione patrimonij plangūt et
 plorāt et beneficium acceptum non reuocant
 ad memoriā. omnia que vident appetunt et af-
 fectant et voce et manu pariter ea rogant. pue-
 rozum sibi consiliū colloquia et consimilia amāt
 senum hō consortia fugiunt et declinant. nullū
 secretū celant. s̄ quicquid vidēt vel audiūt reci-
 tant et reuelant subito ridēt. subito plorāt. cō-
 tinue clamant et gariunt et cachinnant. vix si-
 lent quando dormiunt vel dormitāt loti a sor-
 dibz iteruz se coinquinant et immundant. qñ
 a matre lauantur vel pectinātur recalcitrant
 pro viribus et repugnant. solum ea que vētris
 sunt cogitant immo proprij ventris mensuras
 ignorant semper comedere semper bibere desi-
 derant et laborant. vix delecto surgent et subi-
 to cibum petunt et c.

De puella.

Capitulum septimū.

De puella dicitur qua

Puella pura vt pupilla vt dicit ysidorus
 super omnia enim que diliguntur i
 puella maxie diligit pudicitia. **S**ūt aut puella
 p̄siderāde. qz hīc pplexioz sē calide huide et te-

nelle fm corporis dispositionem graciles 7 fluxibiles atq3 pulcre. fm mentis affectionem ve recunde timide 7 iocunde. quo ad exteriorē cōpositionem moribus disciplinate in sermonib3 caute 7 tacite. in vestibus delicate. nam vt dicit **Seneca**. vestis decentia pudicas decet zc. **Est** autem puella nomen etatis integritatis 7 etiam honestatis vt dicit **ysid.** nam virgines puellas vsualiter appellamus. **Dicitur** autēz virgo ab etate viridiori sicut et virga. vel dicitur virgo ab incorruptione quasi verago. q3 verā ignorat femineam passionem vt dicit **ysid.** li. xj. ca. ij. **Omnis** autem femina vt dicit **Arist.** habet generaliter fluxibiliores capillū 7 molliorē q3 vir et cervicem longiorē. color muliebris generaliter est magis candidus et vultus letus. mollis. serenus blandus. ab humeris vsq3 ad vmbilicum habens corpus magis angustum. ab vmbilico vsq3 ad genua 7 etiam ad pedus infima magis prolixum. manus et omnia membrorum extremitates habens flexibiliores et subtiliores. vox tenuis. sermo volubilis et facilis. incessus breuis passibus breuib3 et curtatis animus insolens ad iracundiam pronus. tenax odij misericors inuidus. laboris impatiens docilis subdolos amarus in libidinem preceps. **Unde** **aristo.** li. viij. femine inquit sunt omnib3 generibus animalium debiliores maribus preter vsam 7 leopardam q3 fortiores marib3 reputantur 7 audatiorē in alijs autem animalibus femine sunt leuiores ad instruendū 7 astutiores et molliores et sunt magis sollicite circa fetum nutriendū. **Et** mulier quia est maioris pietatis q3 vir eycit citius lacrimas et magis ē inuida 7 magis diligit. 7 malicia anime magis est in muliere q3 in viro. 7 est debilis speciei 7 ē magis mendax 7 inuerecunda 7 maioris segniciei q3 vir 7 tardioris motus vt dicit **Aristotiles** libro octauo.

De matre.

Capitulum viij.

Mater fm **ysido.** dicit eo q3 fetui nutriendo māmam porrigit sollicita est mater circa fetum. fetus em̄ in vtero exns sanguine nutritur sed eo nascente. natura mandat sanguinē illuz ad vbera vt mutes in lac ad puerū nutriendū. **Quā** infantul3 materno lacte nutritur laudabili3 q3 alio. **Cōcepit** autem mater cum voluptate. sed cum angustia parturit et dolore. fetum suum tenerime diligit. amplectitur osculat sollicite nutrit et fouet. **Item** mater postq3 impregnata fuerit sanguinem menstrualem nō emittit.

quia vt dicit **Aristo.** in nutrimentum trāsfit creature. **Ex** conceptu masculi pueri min3 grauat mater 7 ideo pulcioris est coloris 7 mūdioris et etiam motus leuioris q3 ex conceptu femineo vt dicit **Aris.** 7 **aug.** quanto tempus plus appropinquat ptui tanto mater plus affligitur et ex motu ipsius fetus plus fatigatur. **Signum** autem impregnationis fm **aris.** 7 etiam fm **Gal.** super amphoz. postq3 impregnate fuerint ipse matres res diuersimodas deliderant. colores mutant. sub oculis liuescunt vbera turgescunt. vterus paulatim intumescit ex magnitudine fetus matricez extendentis. nauream et vomitum sepius patiuntur. graues et laboris impatientes efficiunt. in pariendo pre dolore clamare p̄pelluntur leuiter periclitantur precipue iuuenes quaz membra sunt exilia atq3 stricta. quanto autēz mater pro puero dolores patitur grauiorē tanto plus natum puerum diligit et diligentius nutrit atq3 instruit. **Impedimenta** ho matris in concipiendo. in fouēdo quere supra li. v. vbi tangitur de matrice 7 mamilla et infra eodem vbi tangitur de abortu 7 de causis abortiendi zc.

De filia.

Capitulum ix.

Filia sicut et fili3 a fouendo est dicta eo q3 mater eaz fouet et ei naturaz fouendi alios de relinquit. **Nam** eadem p̄cipiendi virtutē quā mater a parentib3 accipit sue filie q̄tum ad generationis semen derelinquit. **Tanto** autēz filia matri est carior quanto eidē in sexus discretionē est similior. **Filie** autēz conueniunt eodem proprietates que dicuntur de puella. **Quere** supra libro eodem capitulo proximo zc.

De nutrice.

Capitulum decimum.

Nutrix a nutriendo est dicta eo q3 ad fetus nutrimentum sit accommodata. **Nutrix** vt dicit **ysidorus.** supplet in nutriendo paruuluz vicem matris congaudet puero gaudenti. 7 cōpatitur puero patienti. subleuat puerum cadētem. lactat paruulum plorantem deosculatur puerum iacentem ligat et conligat puulū se diffundentē abluat 7 mūdificat puulū se sordidantem pascit puez digito se reuidētē ad loq̄ndū instruit puez nesciētē balbutit nutrix 7 q̄ frā-

git linguam vt sic facilius instruat loquentem
 Medicina vtitur vt ad ydoneitatem perdu-
 cat puerum egrotantem. **N**unc manibus nūc
 genibus releuat et subleuat puerum vagientē
 cibum primo masticat et masticando puero
 edentulo preparat vt facilius transgluciat ci-
 bum ⁊ sic reficit puerum esurientem. **S**ibilis ⁊
 cantilenis demulcet puerum dormientem. fa-
 scijs et lintheolis constringit membra puerilia
 ⁊ rectificat ea ne aliquaz contrahat paruulus
 curuitatem ipsum deformantem balneis ⁊ vn-
 guentis refouet paruuli carnes. **Q**uere supra
 eodem de infantulo ꝛ.

De obstetrice. **C**apitulum. xj.

Obstetrix autē di-
 citur mulier que habz artem iuuā-
 di mulierem pientē vt facilius pari-
 at et infantulus partus tempore periculū non
 incurat. **H**ec quibusdam vnguentis ⁊ fomē-
 tis delinire solet vterū parientis vt minori dif-
 ficultate et dolore fetus de vtero abducatur.
Hec etiam puulum nascentem de vtero susci-
 pit ⁊ ipsius vmbilicū longitudine quatuor di-
 gitorum circumnodat sanguinem puuli aqua
 diluit. sale et melle ad desiccationem humoris
 et membrorum confortationem delinit mēbra
 pāniculis inuoluit. **Q**uere supra libro quinto
 de vmbilico ꝛ.

De ancilla. **C**apitulum. xij.

Ancilla ē famula
 vxoris obsequio deputata. hec labo-
 riosis et vilioribus officijs deputa-
 tur. grossioribus cibis reficitur. vilioribus pā-
 nis induitur. seruitutis ingo premitur si filium
 conceperit prius seruus q̄ natus redditur et
 ab vtero seruituti mancipatur. **A**ncilla etiam
 si seruilis fuerit conditionis pro libitu nubere
 non permittitur. et qui secum contrahit si pri-
 mo liber fuerit seruus efficitur post cōtractuz
 pecunia venditur et emitur sicut pecus. **A**ncil-
 la sicut et seruus propter ingratitudinis viciū
 reuocatur post mariti amissionem conuicijs af-
 ficitur virgis et verberibus attenitur varijs et
 contrarijs vexationibus et angarijs opprimi-
 tur. respirare inter miserias vix permittit. vn-
 de inter miserias miserabilior est p̄ditio serui-
 tutis vt dicit **Rabanus** exponendo illud ver-
 bum **Iere. ix.** seruietis dijs alienis que nocte ⁊
 die requiem non dabunt vobis ꝛ. **E**st autem
 proprium ancillarum et seruilium personaruz
 vt dicit **Rabanus** contra suas dominas vel do-

minos insolescere. **E**t quando metus eos non
 reprimat contra supboz imperiū tumido ani-
 mo supbire vt patz in egipciaca ancilla sare q̄
 videns se concepisse contempsit dñam suam.
Gen. xvj. nec ad cor reuersa est hec ancilla ni-
 si q̄ a dñā sua fuit exposita ad flagella vñ p̄se
 quit̄ ibi. **A**ffligente eam sara dñā sua ꝛ. **S**er-
 uiles em̄ personas ⁊ ancillares timor humiliat
 ⁊ depumit. quas benignus amor in supbie cō-
 temptum aliquotiens eleuat ⁊ extollit vt dicitur
 ibidem. **S**criptū est. qui delicate nuerit ser-
 uum suū in fine inueniet eū contumacē. **Q**uere
 infra eodem de seruo nequaz.

De masculo. **C**apitulum. xij.

Masculus a mare

diminutue est dicit̄ qui in om̄i ge-
 nere animalū quo ad sexus digni-
 tatem optinet principatuz vt dicit ysi. **M**aior
 em̄ est mascul⁹ femina quo ad cōplexiōez quo
 ad opationē ⁊ quo ad sensus discretōz ⁊ quo
 ad potestātē ⁊ dñationez. **Q**uo ad p̄plexiōnē
 patet q̄ vir siue masculus respectu femine ca-
 lidus est ⁊ siccus. ipsa ho ecōuerso. **I**n mascu-
 lo vigent virtutes formales ⁊ actiue. in femina
 ho materiales et passiue. vnde dicit **Aristo. li.**
xv. q̄ vir se habet ad modū forme. mulier per
 moduz patientis. **I**tem p̄ualet masculus quo
 ad naturalem opationē. quia naturalis opera-
 tio plus viget in masculo generaliter q̄ in fe-
 mina. in eo em̄ maior est virtus ⁊ ideo vir a vi-
 rium eminentia est dictus. vt dicit ysi. **P**erui-
 enim virozum ⁊ lacerti maiori robore sunt fun-
 dati et ideo fortioribus actionibus erunt apti
Plla em̄ masculozum sunt fortiora grossiora ⁊
 iniuncturis solidiora et ideo ad omnia fortio-
 ra opera naturaliter sunt fortiores. **I**n mascu-
 lis etiam fm̄ const. sunt corda ampliora ⁊ ma-
 iora ⁊ ideo ad receptionem abundantie maio-
 ris spiritus et sanguinis sunt abilioza et ideo
 propter abundantiam spirituum ⁊ calidi san-
 guinis audatior ē naturaliter mēs viri q̄ mu-
 lieris in qua causa est contraria. p̄pter caloris
 fortitudinem et complexionis sicce vigore. **n**ulli viro accidit passio menstrualis sicut muli-
 eribus accidere cōsuevit. **Q**uicquid in mascu-
 lozum corporibus superfluitatis gignitur aut
 per intensum calorem consumitur aut in pilos
 resoluitur aut per exercitium euacuatur. **I**tez
 distat cōditio viri et mulieris in sensus discre-
 tione. **I**n om̄i ei genere aīaliuz mascul⁹ in p̄ca-
 uendis insidijs et in fugiēdis nocuis sollicitiorē
 hz q̄m feminis et prudētiorē vt dicit **Aristo. li. v.**

vnde vir precedit feminā etiā ratione intelle-
ctusq; perspicuitate vt dicit Aug^o. qui p̄fert
virum mulieri s̄m aplm in imaginis diuine si-
militudine ⁊ dignitate ⁊ ex ista dignitate pre-
cedit masculus in auctoritate ⁊ potestate. Au-
ctoritas em̄ docendi ⁊ presidendi v̄ns conce-
ditur feminis vero consuetudinaliter denega-
tur vt dicit ap̄ls. j. **Cox. vj.** Mulieres in eccle-
sia docere nō permitto. Scriptum est. sub viri
potestate ens ⁊ ipse dominabit tui **Gene. iij.**
Sūt igitur feminis calidiores ⁊ sicciores. mu-
lierum zelatores vnde ⁊ animalia pugnāt pro
vxoꝝ suis vt dicit **Anf.** sunt etiam corporis
durioris ⁊ hispidioris vocis grossioris aspectus
fortioris in om̄i genere animalū excepta vac-
ca cui⁹ vox est grossior vt dicit **Anf. li. iij.** sunt
etiam om̄es masculi in om̄i genere animalium
plurimum dentium q̄s femine ⁊ maiori indigent
cibo et corporis nutrimento p̄pter abundantē
fortitudine caloris dominantis ī masculis hu-
miditatem cibi de facili consumentis vt dicit
Anf. libro tercio.

De viro. Capitulum decimūquartū

Utra virtute vi-
rum est dictus s̄m ysi. Nam in vi-
ribus vir mulieres p̄cellit. Caput
em̄ muliens est vir vt dicit apost. vnd̄ tenetur
regere vxorē suā sicut caput totius corporis
curam gerit. Hic maritus quasi matrē tuens
est dictus. Nam vxoris sue que mater est filio-
rum curā suscipit ⁊ tutelam hic a spondendo.
id ē obligando et p̄mittendo sponsus dicitur.
Nā in contractu coniugali fide intermedia se
obligat vt indiuiduā cum vxore vite cōsuetu-
dinem teneat vt debitū ei reddat et fidem t̄ho-
ri sibi custodiat et eam p̄ altera non dimittat.
Tantus aut̄ est amor viri ad vxorē vt ipsius
causa quolibz pericula subeat amorē ei⁹ amo-
ri matris p̄ferat et vt p̄ eius cohabitātōne pa-
trem ⁊ matrem ⁊ patrā derelinquat sicut dicit
dñs. p̄pter hoc relinquit hō patrē et matrē su-
am ⁊ adheret vxori sue. Hic sp̄sūs an̄ sp̄s
salia muneri⁹ ⁊ donis ad sui amoris ample-
xum sponsam allicit. literis ⁊ nuncijs votū suū
circa ipsam exprimit. multa largit et plurima
repromittit vt ei placeat. ludis ⁊ spectaculis se
exponit. frequentat tyrocinia robis ⁊ mutato-
rijs se ornat ⁊ cōponit. Quicquid etiā rogat
dare v̄l facere p̄ eius amore p̄ viribus statim
facit nulli denegat aliquid qui sub noīe spon-
sē rem aliquam sibi fieri petit. Blande eaz al-
loquitur. ⁊ blando vultu ac ardenti oculo eaz

facie ad faciem intuetur. Tandē in eandem si-
naliter consentiens consensum suum corā pa-
rentibz verbis exprimit ⁊ anulo eam subariā-
te in coningem eā ducit ⁊ in signū ratificatōis
coniugij iam cōtracti dona et dotalia ei im-
pendere ⁊ sub carte vel cirographi testimoio
concedere cōsuevit. festa ⁊ conuinia nupcialia
celebrat. munera aduenientibz donat. choreis
cantilenis ⁊ instrumētis musicalibz p̄ntes leti-
ficat ⁊ exhilarat. his cōpletis sponsaz introdu-
cit ⁊ ad secreta thalami recipit ⁊ admittit. soci-
am mense ⁊ thori eam statuit. eam dominā pe-
cunie sue ⁊ familie facit. deinde nō minus vxo-
ris sue q̄s suipsius causam vel etiam curaz ge-
rit ex amore ⁊ etiam zelo ipsam corrigit ⁊ etiā
custodiā circa eam adhibet ⁊ apponit. gest⁹ et
affatus p̄ter ⁊ aspect⁹ vxoris sue considerat.
ingressus ⁊ regressus ei⁹ scrutinat atq; pensat
Viro autem bonā mulierē habente nullus ē
felicioꝝ qui hō habet vxorē clamorosaꝝ malā.
rixosaꝝ. ebriosaꝝ. luxuriosaꝝ. multiuolam. sibi
p̄traniā sumptuosaꝝ. curiosaꝝ. inuidiosaꝝ. desi-
diosaꝝ. tediosaꝝ. vagam. amarā. suspitiosaꝝ.
odiosaꝝ. null⁹ tali viro miserabilioꝝ est ⁊ infeli-
cioꝝ hec om̄ia et sup̄ius posita tangit **Fulgē.**
in sermone quodaz de nuptijs in cana galilee.
An̄ p̄pat xpm̄ sponso ecclesiaz sponse bone.
sinagogā hō sp̄se male ⁊ adultere. In sp̄sa
autem ⁊ vxore bona exigunt iste p̄ditōnes scz
vt sit frequens ⁊ deuota quo ad dei ministeriū
humilis ⁊ subdita quo ad obsequiū mariti af-
fabilis et benigna quo ad domesticos. liberal⁹
⁊ larga q̄stam ad extraneos misericōis ⁊ beni-
gna quo ad miseros. mansueta et pacifica quo
ad vicinos circūspecta ⁊ prudens in p̄cauedis
fortis ⁊ patiens in sustinēdis. sedula et diligēs
in agendis. modesta in habitu. et sobria in mo-
tu. cauta in affatu. pudica in aspectu. honesta
in gestu. matura in incessu. verecūda ī publico
iocunda cuz marito. continens in occulto. Ta-
lis vxor est laude digna que plus compositis
moribus q̄s tortis crimibus. plus virtutibz q̄s
puleris vestibz studet placere viro suo. q̄ pl⁹
causa prolis q̄s causa libidinis in bonis mati-
monij conuersatur que ex coningio potius ha-
bere filios gratie q̄s nature delectatur. ⁊ hec d̄
vx ore bona nunc sufficient.

De patre. Capitulum decimūquintū

Pater ē principium

generationis. naturaliter enim desiderat pater suam speciem multiplicare in filiis vt naturam quam non potest seruare in se custodiat in sua prole vt dicit const. et ideo ad filiorum generationes de sua substantia per generationis officium diuidit et trāssundit et tamen propter hanc delectationes nature sue diminutionem non recipit. generat autē filium sibi similem in specie et etiā in effigie maxime quando virtus in semine patris vincit virtutem in semine matris vt dicit *Aristo. li. viij.* et ideo pater circa filiorum pcreationem sollicitus existit et naturaliter fetum suum diligit tantum vt etiam nutrimentum sibi subtrahat vt nutriat fetum suum et hoc generaliter ē verum in omni genere animalium exceptis paucis in quibus natura degenerat et ideo nō multum sollicitantur circa fetus suos a se eos eijciunt sicut dicit *Aristo. li. vi.* de aquila que eijcit et alis et rostro et unguibus eos fugat. **Homo** autem puerum suum siue fetum diligit et nutrit. ablactatum suum mensalem facit filium et in iuuentute verbis erudit et verberibus corrigere non desistit sub custodia tutorum ipsius constituit. et ne presumat vultum hilarum filio non ostendit. filium sibi similem magis diligit: et in ipsum oculum consuevit figere. **h**m etate et primogeniture dignitatem vestes et ciborum portiones filiis suis diuidit pro filiis acquirere et hereditatem augere non desistit. acquisitam extollit et occultas filiis heredibus derelinquit. **P**ater hō qui a pascendo est dicitur qui pascit filios in eorum iuuentute. in senectute a filiis pascitur sicut est videre in auibus coruini generis. nam iuuenes pascunt senes sicut dicit *Aristoti.* quando pre senio nō possunt acquirere victum suum et ideo vite longioris promissio honorantium parentes et sustentantium est remuneratio specialis vt dicit *Ambro.* Scriptum est enim **H**onora patrem et matrem tuam vt sis longeuus super terras. *Ero. xx. Eccl. iij.* qui honorat patrem vita viuet longiore. **U**n dicit glosa qd honorare parentes est primū mandatū in promissione et persequens magnum est mandatū in remuneratōne et eius transgressio maxima est in punitione. **U**n patris maledictō nocet filiis vt patet in *cham* qui propter paternam offensam penam meruit seruitutis *Gen. ix.* **E**st itaqz pater ex filiis honorandus sustentandus supportandus letificandus et defensandus magnificandus et laudandus exaudiendus et imitandus

vt dicit glosa ibi. si filij abrahe essis opa abrahe facite. filius ex parentum substantia origine ducit et ab eis fomentum recipit et sine parentum adiutorio neqz proficit neqz uiuit quāto plus a patre diligitur tanto ab eo diligentius instruitur frequentius ceditur et sub discipline custodia altius custoditur. et cum a patre maxime diligatur diligi non videtur quia verbis et verberibus ne insolescat sepius lacessitur. affectuosius quidem a patre diligitur quanto sua effigies in filio similior et expressior inuenitur. paterna quoqz facies confunditur. quando aliquid turpe de filiis subauditur. paternus animus grauitur offenditur quando aliqua cōtumax rebellio in filiis presentatur. circa filiorum autem educationem maxima parentū cura dirigitur et ob spem posteritatis filiis hereditas custoditur propter paternam offensam et contemptum sepe hōm leges exhereditationis pena filius percutitur et punitur. nulla prozsus maior est ingratitude qz peruersorum filiorum quando hōm acceptum beneficium a parentibus ei non succurritur nec a filiis necessitatis tempore subuenitur. pro honorificentia parentum filiis sepe impeditur honor et largitur. primogenito filio deberi maior hereditatis portio a legibus diffinitur sed propter patris iniuriam illi primogeniture proगतina aliquādo primogenito tollitur et alius qui dignior est primogeniture titulo inuestitur. sicut dicit *Jeromus.* super glosam. *Genesis. xlix.* **R**uben primogenitus meus et cetera. tu inquit iuxta ordinem natiuitatis tue hereditatem quā iure primogeniture habere debuisti regnum scz et etiam sacerdotium perdidisti. **F**ilij igitur qui per naturam deberent esse sicut parentes nobiles. diuites et etiam liberi. per culpam efficiuntur viles. pauperes atqz serui. **Q**uere supra de malo seruo.

De seruo. Capitulum decimum sextum.

Seruus hōm ysid.

a seruando est dictus nam quōdam quidam captiui seruabantur vel vt capite plecterentur. vel vt precio redimerentur. **U**el a seruiendo sunt dicti eo qd vilioribus officijs. qd dominis non conueniunt nec filiis mōcipantur. **S**eruatorum triplex est genus vt dicit *ysido.* quidam enim sunt vernaculi siue originarij scilicet qui in seruitute sunt nati et tales multis penis legalibus subiiciuntur qz sua videri vel alienare nō pnt nec pstrabē nec dignitatis

officium assumere. nec etiam testimonium perhibere nisi domino suorum voluntate. Unde sine infamia existentes sepe infamie pena puniunt. Alij sunt serui empti qui a barbaris vel hostibus capti vel empti iugo seruitutis sunt oppressi. tertijs conducti qui non ex necessitate sed voluntate seruiunt ob spem lucri et hi proprie famuli a famulando sunt dicti id est obsequendo ut dicit ysidorus. Sunt itaque multe viles conditiones seruorum malorum de quibus supra dictum est in tractatu de ancilla. Que re ibi. et cetera. Sequitur aliud capitulum.

De seruo malo et nequam. Capi. xvij.

Nec de seruo ne-

quam addendum est quod in multis sibi et alijs est nocivus. Solet enim ebriosus esse et tunc bona domini sui vel negligit vel furtive subtrahit et expendit. Proverbiorum xxx. operarius ebriosus non locupletabitur. Item reuersus est ebriosus et tunc tempus concessum ad laborandum inutiliter perdit. sicut seruis dixit pater familias. Quid statis hic tota die occiosi. Et ecclesiastici xxxij. mitte seruum in operatibus ne vacet. Sic enim decet illum. Item de bonis domini sui. prodigus omnia dissipat et consumit. Math. xvij. diffamatus est villicus quod dissipasset bona domini sui. Item piger et somnolentus et desidiosus omnia negocia domini sui negligit et omittit. Eccli. xxxvij. dicit cum seruo suo pigro tracta de opere. Et Luce. xix. dicit seruus piger abscondit talentum domini sui in terra et abiit. Item perversus et ceruicofusus etiam supra dominum se extollit. Eccli. x. vidi seruos in equis etc. et Proverbio. xxx. per seruum cum regnauerit etc. Item cupidus et lucri avidus lucrum domini sui in proprium suum conuertit. Exemplum de gezi seruo helysei qui sub nomine domini sui pecuniam percipit. obtinuit. detulit. et abscondit. iij. Reg. v. Item superbus et presumptuosus domini imperium peruenit sicut dixit miphiboseth de sibi seruo suo. seruum meum contempsit me domine mi rex et asinum sternere noluit. ij. Reg. xvj. et Job. xix. seruum meum etc. Item cum sit durus et maliciosus gratiam sibi fieri desiderat et appetit. sed obtentam alijs non impedit. Math. xvij. serue nequam omne debitum dimisi quia rogasti. Item incircumspectus est et obliuiosus et ignorans quod de suis excessibus sit rationem domino suo redditurus ad memoriam non reducit. Luce. xij. si dixerit dominus meus moram facit venire etc. Item iracundus et seditiosus totam perturbat familiam et offendit. Lu. xij. si inceperit seruus ille bibere et inebriari et familiam percutere. veniet

dominus eius etc. Item maledicus et linguosus de omnibus et precipue de domino suo maledicit sicut patet de sibi seruo miphiboseth qui eius apud regem accusauit. ij. Reg. xv. Ecclesiastici. vij. Ne audias seruum maledicentem tibi. Item si fuerit delicatus et deliciose nutritus contra dominum suum recalcitrat et resistit. Prover. xxix. qui delicate nutrit seruum suum et cetera et iterum non decent seruum delicie. Item fraudulentus et dolosus insidias domino ponit et quandoque ipsum interficit siue prodit. iij. Reg. xxix. tetenderunt ei insidias serui sui et interfecerunt regem in domo sua. Item domino suo existens iniuriosus ab eo fugit et ipsius deserens aduersario suo se committit. ij. Reg. ij. fugerunt serui semey in geth. etc. Et primi Reg. xxv. increuerunt serui qui fugiunt dominos suos. Item cum sit nequam et flagitiosus vir per verba de malicia se compescit. Ecclesiastici. xxij. ibi. Sicut seruus interrogatus. id est tormentis castigatus frequenter a liuore. id est liuoris crimine non minuitur sed magis ad odium puocatur quasi diceret. seruum inter tormenta non meliorat sed potius peiorat. Item cum sit ingratus gratiam factam a domino non recognoscit. sed de iniusticia plus quam de gratia sibi firmere dit. Ecclesiastici. ix. laxa manus seruo et queret libertatem. Item si fuerit criminofusus et culpatus domino suo. sine flagellis ab eo extorqueri veritatis confessio non valebit. Ecclesiastici. xlij. Seruo pessimo sanguinate latus ibi glossa. Seruus qui verbis non corrigitur vulneribus corrigatur. Item cum sit astutus et laboriosus vocatus ad labores dormire se fingit et quasi non audiens de vno latere ad aliud se conuertit. Proverbio. xxix. Seruus non potest erudiri. quia quod dicit intelligit et respondere contempnit. Et Luce. xij. Seruus quidem sciens voluntatem domini sui etc. Sequitur aliud capitulum.

De conditionibus boni serui.

Capitulum decimum octauum.

Domi autem serui

conditio consistit in diuersis. Nam bonus seruus est docilis et ingeniosus ad intelligendum. Proverbiorum vicesimo septimo. Seruus sapiens dominabitur stultis filiis. et Ecclesiastici septimo. Seruus sensatus etc. Item humilis est et obsequiosus ad quodlibet obsequium impendendum. Psal. Domine ego seruus tuus et filius ancille tue. Ad Phil. secundo. Humiliauit se formam serui accipiens. Item bilis et iocosus ad conui-

uandum. decet enim seruum in suo ministerio esse hilarem et iocundum. Totus enim seruitium displicet: quando seruiens facie leta caret. **Ben.** quadragesimo quinto. Et nos leti seruiemus regi. Et ysa. quadragesimo. Serui mei letabuntur et laudabuntur pre exultatione etc. **Itē** affabilis et graciosus ad loquendum: quia multum diliguntur serui quando affabiles sunt et benigni. Et ideo de dō qui seruebat saul dicit primo regum decimo octavo. Acceptus erat dauid in oculis vniuersi populi: et maxime in conspectu seruorum saul. Et in eodem. Ecce places regi et vniuersi serui eius diligunt te. Item virilis et animosus se contra aduersarium dñi sui ponens primo primi regum decimo quinto. Non concidat cor cuiusq̄ in eo. ego seruus tuus vado et pugnabo aduersus philistens etc. **Itē** fidelis est in cōmisso scilicet negotio et studiofus ad exequendum. luce. ix. Euge serue bone et fidelis etc. et ecclesiastici. xij. Seruus meus moyses fidelis in omni domo mea. **Item** habilis est et artificiosus ad lucrum domini procurandum. plus enim intendit bonus seruus augmentare et multiplicare domini peculium q̄ suū proprium: quia in multiplicando domini sui lucrum procurat et ipse suum. Luce. xix. Vocatis decem seruis suis: tradidit illis decem mnas et ait negociamini dum venio etc. **Itē** bonus seruus et cautus est et multum curiosus ad rationem et compositum domini sui p̄soluendus de datis et acceptis. Nam de bene compositatis remunerationem certus expectat: de non compositatis vero semper dubitat et formidat. Luce. xix. vbi dicit. Domine ecce mna tua decem mnas fecit. Cui dixit dominus. Esto dominus habes potestatem super decem ciuitates. **Item** sollicitus est bonus seruus et animo studiosus p̄us domino suo preparare cōmodum siue lectum q̄ se disponere ad prandium: siue qualitercūq̄ alis ad quiescendum. Nunq̄ enim bonus seruus commodum sibi fieri putat quando videt q̄ dominus adhuc laborat. Luce. xij. Quis vestrum habes seruum et si venerit de agro dicat ei primo discumbe etc. **Itē** cōmendatur vias qui dixit ad dauid secundi regum vnde cimo. Dominus meus ioab et serui dñi mei super faciem terre manent etc. **Item** seruus fidelis et timorosus dñi sui aduentum prestolatur nec se disponit vel deponit anteq̄ veniat ad dormiendum: nec subintrat lectum suum ante aduentum suum. luce. xij. Beatus seruus ille quem cum venerit dñs inuenerit vigilantem. **Item** seruus qui circa dñm est sedulus et amo-

rosus: alijs dormientibus vigilat ad dominum suum custodiendum. vnde merito reprehendit dauid abner et alios seruos regis saul dormientes. i. reg. xxvj. Non erat qui vigilaret: sed omnes dormiebant. et sequitur. Filij mortis estis vos qui non custoditis xpm̄ domini. **Item** seruus qui in obsequijs dñi sui est affectuosus oculis ac manibus semper circa dñm est intentus ad suū beneplacitū pagēdū. ne aliquod. sine cōmodū sustineat vel defectū. siue ad aliq̄ beneficium a dño benefico recipiendū. ps. Sic oculi ancille in manibus dñe sue ita etc. **Item** bonus seruus nunq̄ a labore est vacuus: nunq̄ ab utilitate dñi sui est ociosus. quia siue comedat siue abstineat siue vigilet siue dormiat: oia que facit ad utilitatem illius cui seruit ordinat et re ducit. Job. viij. Sicut ceruus desiderat umbrā et mercenarius prestolat etc. **Item** bonus seruus nec in victu nec in vestita dño suo est onerosus. immo veteri roba dñi sui p̄ anni circulum est cōtentus. sicq̄ completo seruitio suo plura est a dño beneficia recepturus. **Itē** in lege preceptum est: vt sine veste et viatico seruus in anno septimo nullatenus a dño dimittatur. Exo. xxi. et deut. xv. **Item** seruus in moribus disciplinatus et virtuosus solet esse coram dño gratiosus et in oculis eius acceptus. et ideo seruus sensatus ad hoc diligentiam adhibet vt vrbane et curialiter et munde dño suo admistret: quia aliqui plus diligit dñs mundiciā q̄ ipsam exhibitōem seruitutis. ps. Ambulans in via immaculata: hic mihi ministrabat. Eccl. vij. Seruus sensatus est etc. **Itē** seruus bonus a dño correptus non corripientem se non est marmarans neq̄ querulosus. Scit. n. q̄ bonus dñs iuste arguit seruum suū. Et talis quidem argutio sibi accidit ad p̄fectū. Eccl. x. seruo sensato liberi seruiēt: et vir disciplinatus non murmurabit correptus: immo potius gaudebit. vnde puerb. ix. Argue sapiētē et diliget te.

De bono dño siue domino. Ca. Cxix.

Sicut autem seruus est nomē subiectōis: sic dñs est nomē prelatōis et potestatis. Unde a dño a quo ois est potestas iustū dñus est statutū. Sine. n. dño non posset stare respublica: nec eēt humana societas pacifica vel quieta. Sublata nāq̄ de medio dñoz iustoz potētia: libera eēt malicia: nunq̄ innocētia fuisset tuta vt dicit **Isid.** Iusta itaq̄ dñatio p̄ tyrannidē suos non opprimit: sed suos aduersarios reppmit et etiā repellit. Dñoz etiā p̄ as suos non desunt: immo etiā p̄ subditis p̄ potestatem aduersari.

am se opponit. vt dicit grego. **U**nde etiā patz q dñs est nomē potestatis z nomen equitat. **I**ustus enim est domin⁹ z iusticias dilexit. eq. vi. val. eius. **E**t ideo qz dñs qui iustus est per viam videlz iuris: causas quoqz z lites z etiam controuersias inter subditos dirimit z diffinit vnicuiqz quod suum est tribuit. cōtra maliciaz gladiū extrahit p defendēda innocētia clipeū iuste potentie contra maleficos obijcit z opponit. **P**upillos viduas z orphanos d manu oprimentis excutit. predones maleficos z fures persequitur. atqz acceptam potestatem nō fm voluptatis impetum: sed fm legis imperiuz ordinat z disponit. ex quo patet qz domin⁹ ē nomen equitatis. **E**st insuper nomen liberalitat naz boni z iusti domini liberales sunt. **E**t sicut dicitur bester. xxij. **C**um inquit totum orbem dominationi mee subiugassem: nunqz volui potentie abuti magnitudine. sed clementia et lenitate gubernare subditos zc. **E**t ideo ver⁹ dominus ad omnes preterqz ad maleficos liberalem z affabilem se ostendit. plus amari qz time ri diligit. non hominibus sed bestiis. i. bestialibus z malis dominari se cognoscat. vt dic gregorius sup gen. ix. **S**it terro: hester super cuncta animantia zc. **H**omo inquit grego. non rationabilibus sed irrationabilibus animalibus est prelat⁹. vt non ab hominibz sed animalibz timeatur. **O**mnes enim homines natura equales generauit: sed pro varijs meritis alijs alios iusta dei dispensatio preponit. vt humana formidine peccare metuant: qui diuinam iusticiaz nō formidant. **E**t hoc ergo domini timorē nō superbiant. non suam gloriam sed subditorum iusticiaz querāt. **N**on enī hominibus sed bestiis dominant. qz ex illa parte qua bestiales sunt: dñio ipsoruz psterunt. **E**st etiā dñs nomen nobilitatis. sicut dicit deutro. j. **I**uli de tribubus vestris viros sapientes z nobiles z constitui eos dños z principes z tribunos z centuriones. **N**am dñi debent esse nobiles z generosi aīo tam carne qz mente. **I**deo fm ambro. natura in aīalibus nobiliores z viribus fortiores pposuit alioz reges z ductores. vt patet in aīalibus z etiā i volatilibus z etiā in apibus. i. qbus omibus illi alijs dñant z preficiunt. in quibus nobiliores conditōnes fm nature beneficium inueniunt. vt sic addiscat homo nobiliter pesse fm ratōz z gratiam. ex quo sic aīalia presūt aīalibus nobilitē p naturam. **I**tem dñs est nomen honoris z dignitatis sicut dicit apl⁹ ad eph. vj. **S**erui obedite dñis carnalibus cū timorē z terrore zc. **D**ominus. n. iuste a subditis hono-

rem z reuerentiā accipit. z officij sui merito subditos honorificentiā dignos facit. ppter enim vnum regem vel dominū tota patria honorat frequentatur z timef. **I**tem domin⁹ est nomē pacis z securitatis. **N**ā guerras z pugnas dominus iustus sedat. z discordes ad concordiaz reuocat. vnde sub bono z forti ac pacifico dño coloni patrie sunt securi. quia nullus audet inuadere terminos suos ac infringere pacez suā.

De malo domino siue domino.

Capitalum

xx.

Sicut autē bono z iusto domino nihil reipublice vtilius est. ita domino malo nihil peius. **N**āz malus dominus subiectos suos quos iurare deberet: spoliat z opprimit. z in debitis officijs angariat z angustat. **V**icbe. ij. **Q**ui violenter pellem tollitis de superb. zc. propt munera iusticiam violat z pauperi non indicat. **V**icbe. ij. **A**udite principes qui abominam iudicium propter populum a quo recipitis vctigalia z tributum. ab inuasoribus non defen ditus. **E**cclēsiastici. xij. **N**am ei in malicia sua nō pſentiētes cruciat z crudeliter flagellat. ysa. xix. **D**abo egiptum in manus dominorū crudelium zc. **J**e. vj. crudelis est zc. aliena tanqz ppria vendicat z omia sua esse putat. **P**rimo reguz viij. **F**ilios tuos z agros tollet zc. timeri potius qz amari desiderat. **B**aruch. vj. **O**ndētes metu gentibus. videte qz zc. honorari ab hominibz z reuereri affectat. **D**an. ij. **C**adentes adorare statuā zc. leges z statuta antiquorū destruit et sua ordinat. ysa. x. **U**e qui condūt leges iniqz **S**ub specie iusticie iniquitatez palliat z occultat. ysa. liij. **D**ñatores eius iniqui exactionibus z tallijs sepe vexat. ysa. liij. **P**opulum meū exatores spoliauerunt. **E**t dan. ix. ca. z. xj. d. **O**casiones extorquendi z aliquid rapiēdi captat ysa. liij. **A**liis absqz causa calumniatus est euz. **V**endaces z delatores diligit z eorum consilijs aures accommodat. **P**rouerb. **P**rincipes qui libenter audiant verba mendacij zc. **F**idē z pactum nulli seruat. **P**rimo mach. decimo septimo. **J**uravit illis rex z principes eius. z seqtur. **U**adit mūtōz z rupit cit⁹ in iurādū. **E**pulas z delicias de alicis laboribz sibi parat. ps. de io. ple. meaz sic es. pa. **E**xēplū de balthasar dan. v. z ezech. ix. **E**os q diuiti⁹ z fideli⁹ seruiunt peius remanerat. sicut voluit laban remunerare iacob. qui dixit. **N**isi de⁹ patris mei affuissz mihi: modo nudū forsitan dimisisses. **I**te null⁹ fuitia gta reputat. z ido oīa q sūt debi-

ra fore putat. sicut dicit *Judith. iij.* Nec ista facientes ferocitate pectoris eius mitigare poterunt. Item alijs laborantibus ludis 7 in potib⁹ ipse vacat. *Eccl. x.* Ne terre cui⁹ rex puer est. cuius principes mane comedant. 7 quarti *Reg. am. xx.* Rex bibebat temulentus de ymbraulo suo &c. Nec de proprietatibus hominis quo ad membrorum diuersitatem 7 quo ad sex⁹ discretionem 7 variam qualitatem sufficiant. Nunc de quibusdam accidētibus q̄ nāz cōtingunt circa homines 7 fm naturam 7 preter naturam aliqua dei adiutorio sunt dicenda. 7 primo de cibo. deinde de potu. tercio de vigilia et somno. deinde de exercitio.

De cibo. Capitulū .xxj.

Ducto de proprietatibus quo ad illa que ipsum cōstituunt naturaliter. dicendum restat de illis proprietatibus rerum que ipsam fm naturā custodiūt. Et sunt fm *Jo.* aer. exercitatio. q̄es. potus. cibus. vigilia 7 somnus. Sine istis non custoditur humanum corpus. Nos autem ordinem istam hic non sequimur. quia i loco suo de aere possea dicemus. De cibo ergo primo dicamus quantum hic sufficit. quia cibus est fm constan. substantia cōuertibilis in essentiā corporis quod cibatur. corpus augmētās nutriens 7 sustentans. Calor enim fortis mēbrorum interiorum 7 exteriorum in cōtinua ē actione 7 resolutione cui continua debet restauratio per nutrimenti beneficiū faciēda. Cibus autem sumptus in similitudinem corporis vertitur 7 in ipsius naturam transmutat. Unde in cibo precedit ipsius preparatio. deinde ei⁹ masticatio. tercio in locū digestionis receptio. q̄rto ipsius digestio 7 puri ab impuro separatio. quinto ipsius attractio et per singula mēbra distributio. sexto nature mēbrī assimilatio. Si enim non assimilatur mēbris nunq̄ in eorum naturam incorporaretur vel conuerteret. vltio post omnia ista fit istius cibi incorporatio 7 in naturā corporis conuersio. Nam quod calidū est 7 humidum transit in naturam sanguinis 7 carnis. quod vero frigidum est 7 siccum in naturam nerui 7 in naturam ossis. 7 sic de alijs. Libi itaq̄ assumptus 7 incorporatus adhuc in iuuenibus corpus nutrit 7 augmentat. In senibus vero calorem naturalem reparat. deperdita etiam restaurat 7 custodit ne pereat. Liborum autē sunt multe diuersitates. Quidam enim cito in sanguinem conuertuntur ppter suam substantialem humiditatem. 7 illam quam habent cū san-

guine vicinitatem. Quidam vero ecōtrario ppter contrariam causam tardius conuertuntur. Quidam vero cibi multum nutriūt. quia multū sanguinis generant. Quidam vero paucū immo potius onerant. tamen aliquantulum refocillant. Et generaliter omnis cibus laudabilis generatiuus sanguinis magis est cōueniens in regenda sanitate. Laborantibus tamen est conueniens grossior cibus spissioris sanguinis generatiuus. Item omnis cibus de quo generat multus sanguis paucam habet superfluitatez. Et econuerso cibus de quo gignit paucus sanguis in altis generat superfluitates. Et generalit^r fm diuersitates ciborum disponuntur 7 variantur complexionibus membrorum 7 corporis qualitates. vt dicit constan. li. pmo. Circa cibum autē ista considerant sicut 7 circa dietam. vt dicit Gal. super amphorum. scilz cibi substantialitas. qualitas. quantitas. sumentis necessitas. tēpis congruitas. oportet enim medicū cognoscere substantiam 7 qualitatem ciborum ad custodiaz 7 regimen corporum humanorum. Est enim q̄daz cibus pure nutrimentalis 7 facile cōuersiuus. 7 talis est nature conseruatiuus. Quidam est cibus medi⁹ 7 hic est facile alteratiuus 7 nature adiuuatiuus. Quidam vero est cibus pestilētiā 7 nature corruptiuus. sicut cibus venenosus qui a tota specie mutat 7 destruit ipsius corpus. Et ideo oportet ciborum cognoscere substantiam 7 qualitatem ne venenum assumat loco cibi. Qualitas autem cibi attendit vel fm vltimam elementarium qualitatem remissionē 7 sic est cibus calidus vel frigidus in primo gradu. vel fm vltimam earundem intentionem. et sic in quarto gradu. vel fm harum mediationē et sic dicit esse in tercio vel secundo gradu fm maiorem excessum vel minorem. Hoc etiā attendendum est q̄ tam fm substantiaz q̄ fm q̄litate vt dicit constan. aliquis cibus est subtilis qui scilz defacili digeritur. cuius quātitas multa paruz nutrit. quia fm Auicē. subtilis ex eo generatur sanguis qui cito reuoluit a mēbris 7 ideo parum nutrit vt dicit idem. Et est cibus grossus qui scz tardius digerit. 7 eius psmo dica multum nutrit. ex quo sanguis grossus generatur qui tardius reuoluit ab ipsis mēbris. Nā vt dicit ysaac. ex subtili cibo fit generatio subtilis sanguis 7 ecōuerso. 7 ē cibus in substantia 7 qualitate tempatus. Libi autē puris laudabilis ē. qm̄ ē int̄ hec tempatus. 7 ecōuerso fm Auicē. herbe crude 7 fructus nimis recentes min⁹ sunt boni quo ad cibū. ppter hūiditatem excessuz. Nā sang. iuue replent aquositate 7 disponunt

ad putrefactōes. 7 ideo potius sunt medicina q̄
cibus. Cibus debet esse vniformis. ne sc̄z i vna
mensa diuersa nutrientia assumant. quia sc̄z
Auiē. dum vnus cibus digerit: alter eorum
pit. 7 stomachus nimis extendit 7 replet. Con
siderat etiā in cibo quantitas dimensiuē 7 ex
tensiuē. Nam attendit vel fm̄ minimū. v̄l fm̄
maximū. lve fm̄ inter hec mediū. Si h̄o fuerit ci
bus nimis. naturam grauatur. stomachū distē
dit 7 inflat. rugitus 7 torsiones generat. malos
humores 7 cathochinnas augmētatur. nauisaz
7 vomitū. puocat. calorem naturalez sicut oleū
extinguit 7 suffocat. spasmū 7 cōtractōz neruo
rum causat. vlcera scabiē 7 apostemata fieri p
curat. senii 7 mortē accelerat. contra quā cibo
rum multitudinem homo munire 7 defendere
se credebat. Quando h̄o cibus nimis paucus
est naturam debilitat. visus 7 omēs sensus he
betat. fluxum capilloz 7 caluiciem generat. pti
sim 7 et bicam accelerat. corp⁹ extenuat. 7 peio
res infirmitates q̄ repletio nimia generat. v̄n
dicat in amphoz. In tenuibus dietis peccant
maxime egrotantes. Cibus h̄o mediocnis est
laudabilis. quia depedita in corpore restaurat.
virtutem etiā conseruat. sanguinem augmē
tat. calorem temperat. ingeniu acuit. vires ope
randi tribuit. sanitatē corporis auget 7 custo
dit. suauem somnū 7 mulcebrez generat 7 in
ducit. vnde si fuerit maior per cibum restaura
tio q̄ fuerit precedens p̄ resoluentem calorem
deperditio. cibus corpus augmētatur: vt patet
in adolescentia. Si h̄o fuerit maior: deperditō
q̄ per cibum sequens restauratio: corpus mi
nuat 7 deficit. vt in senectute. Sed si fuerit eq̄
lis restauratio contra dissoluta: corpus conser
uat in constantia 7 in statu. sicut est videre i iu
uentute. Consideratur cibus vel cibi effectus
respectu comedentis. quia alius conuenit sano
7 alius egro. alius iuueni. alius seni. alius exer
citati. alius quiescenti. Multa. n. sunt salubria
sanitatem habenti que sunt mortifera infirmā
ti. Et etiā in sanis differentia est. quia alliu 7
piper quod alicui fleumatico est remediū: ali
cui colerico est venenū. 7 iusquiamus q̄ ē mors
hominū: gratissimus cibus est passeri v̄l cotur
nici vt dicit Gal. Variandus est etiā cibus
fm̄ varietatem morbi. Nam aliquis cibus est sa
lubris in quartana qui est mortiferus in acuta.
7 aliquis cibus qui est vtilis in principio mor
bi: est nociuus q̄ infirmitas est i summo. Nam
tunc debet dari cibus tenuis vt dicit ypo. 7 gal.
quia tunc natura circa digestionē morbi est to
taliter intenta. vnde tunc eius effectus dimi

nuat 7 impeditur si occupata circa grossa ciba
ria teneret. Alius etiā cibus 7 alio modo dā
dus est necessarius in morbo cronico 7 diutur
no. 7 alius in p̄trario. q̄ in principio timeretur
defectus virtutis. 7 ideo est necessarius maior
cibus. In contrario autem morbo timet infir
mitatis augmentū. 7 ideo debet tunc dari mi
nus. Cibatio ergo faciendā est fm̄ diuersitatē
morbi. fm̄ virtutem infirmi. 7 fm̄ qualitatem 7
substantiam ipsius cibi. 7 fm̄ hoc vtilitas cibi
iudicat. Item alio modo cibandus est iuuenis
7 adolescens 7 alio modo ipse senex. Nam ab
stinētia cibi que senibus est facilis. pueri 7 iu
niouibus est difficilis. iuxta illud ypo. Senes
facilimū ferunt ieiuniū. secundo consistentes fa
cilius. pueri h̄o minus. Nam in senibus debi
lis est calor naturalis. in alijs autē est fortis. Et
ideo maior cibus ad repressionem caloris ē ne
cessarius iuuenibus 7 paruulis. minor h̄o illis.
Eadē etiā est ratio quare minus cibādi sunt
quiescentes q̄ se exercitantes. quia in illi calor
est debilior. in istis h̄o fortior est. vt post pate
bit. Considerat autem in cibando tempis con
gruitas. Nam grossiori dieta 7 largiori indiget
homies in hyeme q̄ in estate. sicut dicit ypo.
Ventes i vere 7 in hyeme calidissimi natura
sunt. 7 somni longissimi. In his igitur horis plu
res oblatōes sunt dāde. q̄ tūc innatus calor ē
mult⁹. multo igitur indiget nutrimento. In hye
me enī vigz appetit⁹. 7 fortior etiā ē digestio ca
lore q̄dē exite fortiore. In estate h̄o p̄nuz
q̄z est. Calor enī in hyeme ingreditur ad interio
ra 7 ibi coadunatur. i estate h̄o suo sili p̄gaudēs
7 exteriora petēs dissoluit 7 in corpore minorat.
Quā igitur in hyeme multū digerit. mult⁹ exci
tat appetit⁹. 7 ill d̄ p̄z in pueris q̄ sunt multi ca
loris. 7 ideo multū appetit 7 multo indiget ci
bo. Sicut in athleticis i q̄b rōne exercitij augmē
tat calor naturalis. 7 ideo multo indiget nutrime
to. sic ibi exēplificat Gal. Est igitur cibus omni aia
li necēus. 7 maxie cōueniēs ē q̄ vniformis ē. et
inē sup̄flūū 7 diminutū tpat. nimia enī cibi re
pletio siue saturitas mors aie 7 corporis eē p̄sue
uit. 7 potissime periculosa est saturitas post p̄
cedētes sterilitatē siue famē vt dicit auic. pl⁹ ei
tūc nā appetit q̄ digerē possit. 7 iō p̄ appetitū
7 saturitatē cib⁹ assumēd⁹. De potu. c. xxij.

Potus ē substan
tia liquida ad aialis nutrimentū ne
cessaria. potus siq̄dē vt dicit p̄stan.
libro quinto capi. xxvij. multiplici de cā necē⁹ ē
corpus enim siccum h̄umectat. 7 q̄d humidius

est in corpore resoluit. restaurat corpus. cibus p ipsum reficit et refertur ad loca remotiora: quia sua grossicie non potest transire per strictos meatus et angustos. **P**otus etiam ut dicit constantinus et etiam quicquid. diuersificatur tripliter. **E**st enim potus qui est tantum potus: ut aqua quando est corporis nutritiua. et est potus qui est potus et cibus: sicut vinum. quod ut dicit constantinus. per omnes partes corporis portat cibum nutritiues et calefaciens spiritum et etiam sanguinem. et calorem confortans naturalem. et est potus medicinalis qui non exhibetur sine viam potus: sed potius sine legem et regulam medicine. sicut syrappus oximel occizata et hmoi. **S**icut autem dicit constantinus. in sanitate custodienda et infirmitate curanda aqua est necessaria. et ideo oportet quod medicus aquarum conditiones non negligat cognoscere et naturas laudandas tribuat et caueat non laudandas. **A**quarum autem quedam est sapida quedam non sapida. **A**qua ergo sapida in substantia clara. fontana orientalis. leuis cito calefaciens. cito frigescens. **H**moi autem ut dicit constantinus in sanitate custodienda est laudabilis non grauias cito enim exit cibum. per hoc enim quod est clara: patet quod sordibus non est intermixta. per hoc autem quod est leuis patet quod non est indigestibilis. per hoc vero quod est calefaciens et cito frigescens patet quod substantie est subtilis. **U**nde si vis scire de duabus que sit subtilior in substantia et laudabilior ad bibendum. intinge unum pannum lineum bene mundum in unam: et alium bene mundum in aliam. et expone soli. qui prius erit sicus in aqua: subtiliori est intinctus. **S**ecundo post hanc aquam quod medialis est aqua fontana septentrionalis. quia que est inter orientem et aquilonem posita fluens versus aquilonem. propter hoc enim quod libere exponitur ventis septentrionalibus: ex motu ventorum subtiliatur. est in hyeme calide nature: et frigide in estate. frigus enim septentrionalis fugat calores ad interiora fontium sibi obiectorum. qui coadunantur frigiditati obuiat et resistit. et aquam fontis aliquantulum calefacit. **I**n estate vero e contrario calor aeris vincens fugat frigiditatem ad capita fontium que ibi coadunata aquam frigescit. ut dicit macrobius et constantinus. **I**tem aqua fluens fontis de montibus super petram vel arenas limpidissima. sicut alicuius magni fluminis secundum gradum obtinet sanitatis: ut dicit constantinus. aqua vero pluuialis ut dicit constantinus. melior est alijs aquis et sapidior. leuior et mudiore sicut dicit yppocratus. pluuiam inquit est fumus aquarum a sole attractarum. natura enim solis non nisi quod subtilissimum est attrahit et ideo ceteris aquis melior est et di-

gestibilior. sed propter sui subtilitatem vicina est putrefactioni. tamen ut dicit constantinus. ex putredine non est vitupanda: sed ex subtilitate sua potius est laudanda. omnis enim aqua corruptionem cito admittens est subtilis. ledit enim quando est putrida: quia rancitatem generat atque febres. sed non putrida optima est et ideo a putredine est cauenda. **I**tem dicit constantinus. aqua que ex tenuissima colligitur pluuiam melior est naturaliter. que vero descendit cum tonitru melior est post hanc. nam tonitrus suo motu pluuiam ipsam subtiliat. dicit etiam constantinus. quod quicumque frequenter bibit aquam frigidam: non euadet frigiditas egritudines saltem in senectute. aqua vero calida ut dicit constantinus. ieiunium stomachum lauat a ciborum fecibus. purgat stercora. et omnes putredinem ventris purgat et mundificat. ventrem soluit. naturam alleviat et confortat. eius tamen frequens usus nocet. stomachum enim remollit. digestiuam virtutem turbat et impedit. et sanguinem de naribus manare facit. **I**tem calida aqua laudabilior est ieiunio maxime his qui de nocte crapulati sunt. **D**icit enim auicenna. testificati sunt inquit antiqui sapientes quod aqua cocta est minoris inflationis et facilioris penetrationis. quia corpora ei permixta actione ignis dissoluntur. et descendere compelluntur. et subiungit. torpidi inquit medicorum estimati sunt quod subtilius exalet per decoctionem: et quod grossius est remaneat. sed hoc falsum est. ex partibus enim similibus constat aque substantia tota. tamen posset fieri decoctio tanta quod nihil remaneret nisi fex et pars terrestris. ut patet in aqua ex qua fit sal per violentam decoctionem. **A**que autem ex niue et grandine resolute ceteris sunt illaudabiliores. preter aquas lacuales et palustres. iste aque omnes sunt cauende. quia ut dicit constantinus. splenem magnificant. epas et stomachum confundunt. cutem horridam faciunt. et varias febres faciunt. lapides gignunt. **S**i autem penitus vitari non possunt: auente auicenna. buliant. dicit autem aristoteles in libro methodorum. quod aqua niuis vel glaciei caloris solutione ad potum subtilitatem non redibit. aqua vero insipida est quadruplex sicut constantinus. aliqua enim est salsa alia sulphurea. alia aluminosa. alia metallina. **S**alsa vero ut dicit ventrem emollit mordificando intestina et laxat. sepe tamen bibita de sudando et presumendo humorem ventrem ligat. constipat corpus. desiccatur scabiem et pruriginem sanat. ydropicos iuuat si comedat seu bibat. **A**qua vero sulphurea ad frigiditas facit infirmitates. nervos calefacit. intercutaneos humores presumit. vide infra de sulphure: ubi virtutes eius plene po-

teris intueri. Aqua autem aluminosa et bituminosa in frigidat et desiccatur sanguis fluxum. pstringit et sedat et emorroides curat. Aqua vero metallina naturam metalli sequitur et effectum. Nam transiens aqua per venam ferri: ventrem constipat. membra confortat. splenem deopilat. apostema curat. Aqua de metallo eris humiditati subuenit. stranguiniam stringit. Aqua de metallo argenti refrigerat et desiccatur. hec autem aqua multiplex potui dari non consuevit: sed solum conferat vsui medicine. Est autem potus qui simul est cibus et potus. s. vinum. Diuersificatur enim vinum in substantia. quedam ei sunt grossiora vina duriora alijs et nutritiora. alia vero sunt subtilia et parum nutritia: stomachum statim excutit. dolorem quoque colericum de capite auferentia vinam puocantia. alia vero sunt mediocria et in suis actionibus temperata. Dieter istam autem vini considerationem quo ad substantiam considerat vinum secundum constan. quatuor modis. scilicet quo ad differentias temporis. quo ad redolentiam odoris. quo ad saporis suauitatem. et quo ad coloris claritatem. Nam in tempore diuersificantur vina. quod enim nouiter de torculari est expressus non transit in caliditate gradum primus. sicut dicit Gal. libro de simplici medicina. Vinum inquit constat ex quatuor substantijs. scilicet aqua. spumosa seu aerea. vinea siue etiam ignea et terrea. Aqua per longam moram consumitur et per vinea confortatur. Vina itaque veteriora sunt alijs calidiora. In odore diuersificantur vina. quia quedam sunt odorifera bene nutritia. alia vero odore horribilia: malum sanguinem et capitis dolorem generantia. In sapore etiam maxime diuersificantur vina. quedam enim sunt dulcia alijs nutritiora et ventrem humectantia. alia vero sunt pontica stomachum confortantia. ventrem constipantia. pectori et sue pertinencia nocentia. alia sunt acerba que et diuretica. alia vero amara et ceteris minus calida. In colore insuper variantur. nam quoddam est album minus calidum. quoddam citrinum magis calidum: quod ut dicit constan. Omnium membrorum est penetratiuum. sanguinis colerici generatiuum et doloris capitis commotiuum. aliud vero nigrum quod ceteris est magis nutritiuum. aliud autem est rubrum siue rubicundum. et illud alijs magis est calidum. tamen quia terrestre et grossius respectu alibi vel citrini: non ita est perforatiuum nec lesiuum. Vinum autem quod in omnibus predictis est mediocre: pre ceteris est laudabile. nam naturalem calorem confortat. per omnia membra etiam refocillat. gaudium et audaciam generat. virtute

corpori administrat. coleram rubram cum sudore et vrina euacuat. coleram nigram temperat. membra ex humore desiccata temperat et etiam humectat. vires reparat et corpora impugnat. appetitum prouocat. vim digestiuam adiuuat et percurat. intellectum acuit. ebullitionem splenis et epatis aperit. superflua etiam in corpore destruit et consumit. albugines oculorum et lipitudines tollit. eloquentem efficit. lapides in renibus soluit: et arenulas dissipat et educit. sanandis vulneribus conuenit. menstruis subuenit. sanis et infirmis conuenit. si modo debito aliquo assumatur. si vero in qualitate et quantitate modum excessit: abutenti non erit remedium vinum. sed mors erit potius et venenius. sicut per infra de ebrietate. Quere ibi. Tertium genus potus est potus et medicina. sicut est ormel et syrumpus nam talis potus confert sanitatem. quia humores in corpore digerit. diuidit et expellit. quoniam laxat. quoniam constipat. quoniam in frigidat et desiccatur. quoniam vero calefacit. remollit et etiam humectat. Sed tamen horum potuum differentias medicis dimittamus etc.

De prandio et conuiuio. Cap. xxiiij.

Sicut itaque et potus ad prandium et conuiuium habent ordinationem et respectum in prandijs. ergo primo cibaria preparentur. niter conuocantur. sedes et etiam sedilia exigiuntur in cenaculo ordinantur mense et mensalia disponuntur et ornantur. hospites cum domino in mense capite collocantur. non prius ad mensam resident: nisi prius manus hospitum abluantur. seorsum sibi lie dicitur. et deorsum famuli pariter ad mensam conuiuiant. coclearia. cultelli et salsaria primitus in mensa ponuntur. et panes cum poculis mox superadduntur. fercula multa et varia subsequuntur. clientes et ministri cum diligentia singulis obsequuntur. se mutuo inuitantes iocunde pariter collocant. viellis et citharis exhilarantur. nunc vina nunc fercula renouantur. sibi uicem fercula apposita communi diuidunt et partiantur. fructus tandem et spes sub inferunt. Completo prandio mensalia cum reliquijs deferuntur. et mense de scamno remouentur et manus abluuntur iterum et terguntur. Gratiarum actiones deo et hospiti persoluntur. exhilarationis gratia pocula iterum et iterum offeruntur. His in prandio completis: vel ad lectulum quietis gratia recipiuntur: vel ad propria redire permittuntur.

De cena.

Cap. xxv.

Cena dicitur a ce-
non quod est comune ppter vesce-
ntium comunitatem. Apud veteres
ho solitum fuit in patulo vesci z comunitate epu-
lari ne singularitas luxuriam generaret. Sed
modo potest cena dici a cenos quod e umbra
quia iam vescentes ppter paritatem querunt
cenandi latibula. vt dicit Dapi. Vel poti⁹ a
scynos quod est canis. propter defectus carita-
tis z carentiam. vnusquisqz enim suam cenam
presumit ad manducandum. pma Corin. ix.
Omnia autem que supius de prandio vel con-
uiuio dicta sunt cene conueniunt. Istaz tamen
cenaz multa magnificant z exaltant. z h omnia
occurrebant in conuiuio assueri. vt patet hester
pno. Primum est temporis congruitas. decz
enim cenam fieri tempe congruo. nec scilic3 ni-
mis tempestiue nec nimis tarde. Secundum est
loci opportunitas q̄tum ad spaciositate ame-
nitatem z etiam securitatem. In locis eni spa-
ciosis amenis z securis solent nobiles facere fe-
sta sua. z ideo de assuero dicit q̄ fecit conuiuiz
suum in vestibulo orti consiti zc. Tercium est in-
uitantis liberalitas quo ad vultus hilaritates.
nihil enim valet cena vbi facies hospitis cerni-
tar turbulenta. Hest. j. cu incaluisz zc. Quar-
tum est ferculorum multiplicitas. vt qui non
vult de vno statim saltez gustet de alio. Hest.
pno. Alijs atqz alys vasis cibi inferebat. Qui-
t. im est vinorum z poculorum diuersitas. vnde
hest. j. dicit. Unum etiam quod regia magni-
fic. zc. Sextus est ministrorum vrbantitas seu ho-
nestas. Hest. j. Preposuerat mensis de pun-
cipibus suis zc. Septimum est discumbentium
amicorum grata societas. Hest. j. Fecit conui-
uium cunctis medis z periaz inclitis zc. Octa-
uum est cantorum z instrumentorum musicorum iocun-
ditas. Sine enim cithara vel symphonia non
solent cene nobiliu celebrari. Lu. xv. cum audi-
sti vocem zc. Nonum est luminarium z cereorum
capiosa numerositas. na in tenebris cenare de-
decorosus e. z etiā piculosum ppter muscas. Et
ideo cerci cadelabris infigunt. lucerne lampa-
des z cadele nacio accendunt. Decimum est oim
appositorum delicias. naz in cenis non solent
grossa z comunia apponi cibaria sicut in pran-
dio. s̄ potius quedā spēalia z lenia z deliciosa
cenadis apponunt. maxie i curijs dñoz. Unde-
cimū est cene diurnitas. Solent. n. hoies qñ
expediti sunt a labore p̄trahere cenā suaz. ab-
eni nimis cito sumpt⁹ p̄ noctē nocet. z ido mo-
rose est cenandū. Ideo conuiuū assueri diu du-

rauit p dies. c. z. l. Duodecimū est indēntas.
qz sine damno cenātis e qlibet ad cenā inuitā-
tus. In honestū. n. est post cenā voluntarie ob-
latā p̄pellere aliquē ad symbolū p̄soluendum.
Tercūdecimū e q̄et⁹ z soporis li. auitas. post
cenā eni est quiescendū. qz tūc somnus e valde
dulcis. z ideo erāt lecti eburnei z aurei strati. i
palacio assueri. vt p̄ best. j. Rā vt dicit p̄stā.
cū ciboz fum⁹ cerebz igredie facile dormim⁹.

De somno. Cap. xxv.

Somnus s̄m a
ristotelem. est quies animalium
virtutū cū intentōne naturalium.
Rā sensibilis z motiua virtus in somno ligat⁹.
virtus ho naturalis tūc fortissime opat. scz di-
gestiua que in somno intendit z cōfortat. Alio
modo dicit aug⁹. in li. de quantitate aie. Som-
nus inq̄ est quedā insensibilitas naturalis cō-
muni corpis z aie passio. sicut. n. sensus cōis e
corpis z aie ita z somnus. Nam vt ipse dicit.
Somn⁹ est quedā immobilitatio z iuuamē sen-
suū. Qd aut dicit insensibilitas naturalis: dic
ad differentiā eoz q̄ sunt p̄ naturā. vnde dicit
q̄ somnus est priuatio vigiliāz: sicut cecitas p̄
natio visus. qz priuatio illud qd est s̄m naturā
diminuit z destruit. Somnus aut naturā cō-
fortat z est s̄m naturā sicut vigilie. Preterea
aia nō delectat in priuatione: s̄ in somno dele-
ctatur. vnde somnus priuatio nō est: s̄ e dispo-
sitiō naturalis. Alio modo diffinit somnus sic.
Somnus. n. quedā est passio mulcebris: me-
tus cerebri z vias sensuū opilans. naturalē vir-
tutē confortans. calorem naturalē ab exteriori-
bus ad interiora reuocās. In somno enim inte-
riora corpis calefcunt. exteriora ho frigesūt.
Unde p̄fundato calore ligat⁹ in somno z opi-
latur organum sensus cōis: qd est centrū oim
sensuū p̄ticulariū. a q̄ oēs aly sensus p̄ticularēs
oriunt⁹. z extenduntur quemadmodū linee a cē-
tro ad circumferentiam. p̄trahunt. Alio igitur
ligato z opilato potentie p̄ticularēs extēdi nō
possūt ad organoz sensuū extremitates. Hoc
aut fecit natura vt aīal a motu volūtario quie-
sceret: cum semp moueri volūtarie sit impossi-
bile. Somnus aut vt dicit p̄stan. in pan. alius
est naturalis: alius innaturalis. de quo nihil ad
p̄ns. Naturalis ho fit ex hūiditate cerebri tē-
perati. vt ex fumo humido z claro a toto corpe
ad cerebrum descendente. Fumus autē ille in-
grossat spūs z replet nervos. z ita vinculat z li-
gat sensus. Augustinus autē in predicto libro
docet q̄ somnus aut est ab intrantibus extrin-

Secus efficitur aut ab humore intrinsecus temperato: qui cum resoluitur in fumum petit cerebrum. et ibi resolutus distillat frigidus inferius. Ibi ascendat calidus. distillando autem remittit calorem cordis et impedit processum operationum. secundum autem Augustinum et Aristoteli. Cor est principium operationum: et omne bonum vel malum a corde procedit. In somno autem quiescit virtus animalis aliis moventibus sicut prius. scilicet spiritali et naturali. Quod patet per pulsus et inspirationem et per digestionem. In somno enim maxime digestio celebratur. Avicenna enim sic diffinit somnum. Somnus inquit sermone naturali est reductus spiritus ab instrumentis sensuum et motus ad principium cum quo principiantur instrumenta ipsorum spirituum. Et somnus quidem naturalis est spiritus reductus cum profundatione ut digeratur nutrens. ut patet in somno exercitantium. Fit enim in eis somnus profundus propter superfluitatem resolutionis spiritus. natura enim desiderans additionem in substantia spiritus: profundat ipsum in interioribus: et facit ipsum latere in interioribus. unde fit somnus profundior et prolixior in ipsis. et hoc genere somni dormiunt euacuati medicina laxativa. Resoluitur enim plurimum de substantia spiritus cum superfluitatibus. et hic somnus plurimum confert eis. reddit enim eos virtutibus suis ut dicit Avicenna. Sicut dicit Aristoteles. li. iiij. Somnus conuenit cuilibet sanitatem habenti. Ibi in quibusdam fit somnus valde occultatus. Ex predictis patet quod causa materialis somni est fumus indigestionis a corpore resolutus. Causa vero formalis est in capite apud commune sensum et originem omnium nervorum sensibilium qui operantur et ligantur. et quiescit animal et omnia membra recreantur. Actio autem somni secundum constantiam dupliciter variatur. secundum quantitatem et secundum magnitudinem materie quam inuenit in corpore. secundum quantitatem. quod si sit nimis augmentata virtus deficit corpus refrigeratur et humectatur. quia fit dissolutio humoris. et per consequens fit extractio caloris naturalis. flegma maioratur. calor naturalis minoratur. Si vero sit nimis pauca virtus digestiva deficit corpus desiccatur. Si vero sit moderatus cibus bene digeritur. corpus impinguatur. animus confortatur. calor naturalis augetur. humores temperantur. mens clarificatur. Item ex materia quam inuenit et actio variatur. quia si materia fuerit multa: calor naturalis debilis per somnum fit maiorum humorum resolutio. quam intrans calor naturalis vincitur et extinguitur. et ideo potioris ne dormi-

ant precipit. ne scilicet per somnum tanta fiat resolutio humorum quod non possint a natura regi. Sed si fuerit cibus temperatus similiter et humores. calor naturalis per somnum interiorius reuocatus cibos digerit. humores temperatos reddit. corpus humectat calefacit et impinguat. Recollige igitur ex predictis quod somnus calorem naturalis ad interiora reuocat. exteriora frigidat et a sanguine depauperat. interiora vero calefacit nutrit ac fortificat. Impura et cruda decoquit et maturat motus animales et sensibiles recreat et quietat. Si fuerit in qualitate et quantitate temperatus: egrotus alleuiat. futuram tamen nature victoriam contra morbum et bonam crismum denunciat. Si autem e conuerso somnus se habuerit: merito est suspectus ut dicit Aristoteles.

De somnio.

Cap. xxvj.

In somno igitur considerat dormientis voluntas: quod voluntarie ad dormiendum se disponit. Nam secundum Avicennam somnus nihil aliud est quam in vi sensitiva quietis appetitus. Item dormitionis breuitas. homo enim quando ad dormiendum se disponit: celeriter a somno surgere ordinat et proponit. Item virtutis in dormitione unitas. nam virtus dispersa in vigilando aggregatur et coadunatur in corpore dormientis ut dicit Avicenna. Item dormientis insensibilitas. ut patet ex iam dictis. frequenter enim contigit quod aliquis ita fortiter dormit et tam profundi est somni quod vix sentit aliquid exterius: etiam si verberaretur. Item quietis suavitas. nam dulcedo quam persequitur quis in dormiendo facit propter laborum et etiam propter obliuisci. Item dormientis securitas. quod dum dormit etiam hostis seueritatem non pauescit. Item figure dormientis mutabilitas. quod exterius videtur mortuus et interius viuus. foris pallidus et interius rubens. foris frigidus et intus calet. foris tota virtus in effigies quam contrarias se diffundit: sed intus tota virtus se recolligit. Item in dormiendo attendit diuersitas. sunt enim qui dormiunt palpebris clausis inuicem et redactis. et omnia talia animalia sunt acutioris visus quam illa que apertis dormiunt oculis et non tectis sicut dicit Aristoteles. unde et pisces sunt debilis visus quod dormiendo non claudunt oculos. Et sicut dicit li. quarto. pisces quiescunt in somno: sed modicum. quod subito expurgiscunt et fugiunt. Quod super li. v. de palpebris et de oculo. Item somniorum et fantasmatum imaginabilitas. nam in dormiendo propter permixtionem rationis cum fantasmatibus multe anime occurrunt fantasie. quorum quidem formas et similitudines anime imaginaria apprehendit. sed de ipsis imaginibus et fan-

tasque ad plenū nō discernit adeo sepe cū euigila-
uerit: q̄ in somnis uiderit nō aduertit. Itē in
dormiendo p̄cipue attendit utilitas. nam q̄n
sommus ē nālis 7 t̄patus multas 7 infinitas cō-
fert corpi cōmoditates. sic p̄z sup̄ i x̄bis auic.
7 p̄stā. 7 maxie q̄z tūc fit digestio 7 puri ab im-
puro sepatio. nā qd̄ puri est 7 corpori sile: tunc
corpou uuit. Qd̄ hō impuri 7 dissile ē vi ex-
pulsua a corpe sepatur. de malo hō somno et
innaturali quere infra li. vii. de litargia.

De uigilia.

Cap. xxvij.

Vigilia est quedā
aialis dispositio cū diffundit 7 effū-
dit spūs ad instrumēta sensus 7 mo-
tus ut eis utat. vnde uigilia nihil aliud ē q̄ libe-
ra spūs p̄ organa sensus 7 motus diffusio aīa-
te virtutis in corpe pagens actiones. Differt
aut̄ uigilia ab insomnitate q̄ ē sup̄fluitas i
uigilijs pueniēs ex egressu aialis virtutis a natu-
ra siue a re naturali. Et eius quidē cā q̄nq̄ est
caliditas 7 siccitas p̄plexionis. q̄nq̄z p̄t̄ ignei-
tatē sp̄ spūs mouet ad extetiora: 7 sic aial nō q̄
escet. q̄nq̄z est p̄t̄ malā materiā ledētē cerebz
sicut accidit ex dispositis ad frenesim ad ma-
niā. q̄nq̄z ē p̄t̄ vaporē malū pturbātē cerebrū
7 ei⁹ uicinitatē. sicut accidit in dispositi ad me-
lancoliā. q̄nq̄z etiā ex viscositate humiditatē in
cerebro exiētis. ut p̄z in decrepitis. q̄nq̄z ē cau-
sa doloris tam corporalis q̄ sp̄ualis. 7 utrūq̄z nō
pmittit spiritū quiescere. q̄nq̄z etiā est in cā ma-
licia digestionis 7 multitudo repletōnis oppri-
mens spiritū aīalez 7 quiescere nō pmittēs. ut
p̄z in nimis inebriatis: in q̄bus fumus uini acu-
tus pungēs neruos sensibiles ledens eos q̄escē
nō pmittit. 7 tales sepe ad mortē uel furorē
disponunt: nisi ab arte uel natura ad dormien-
dū citius inducant. Uigilie aut̄ naturales re-
frigerant intrinsecus. q̄z calor egredit̄ ad exte-
riora: 7 ideo calefaciūt 7 desiccant exterius. Si
hō modū excesserint: calorē augmētant. corp⁹
attenuāt 7 desiccāt. oculos 7 palpebras nimis
grauāt. uisum ebetāt 7 debilitāt. dolorē capitē
generāt. 7 totū corpus debilitāt 7 eneruat. mo-
derate aut̄ exterius calefaciūt 7 humectant. q̄z
calor 7 humiditas petūt exteriora. q̄n hō imo-
derate sunt ex uehementi motu spirituū calefa-
ciūt 7 desiccant. 7 intro ac exterius consumūt 7
naturā ledūt ut dicit p̄stā. Cōueniūt igit̄ uigilie
moderate laborātibz ut mercedē augeāt 7 acq̄-
rant speculantibz. ut insidias p̄caueāt expectā-
tibz. ut dūm uementē gaudent recipiāt. medi-
cinā sumētibz ne se ledant. egrotātibz 7 maxie

litargicis ut citius cōualescāt. itinerātibz ne di-
etā dormiēdo negligāt. gregē pascētibz ut dā-
nū a lupo aut ex alijs hostibz n̄ incurrāt. oranti-
bus ut coronā p̄missaz uigilātibz n̄ amittant.

De somnio.

Cap. xxviij.

Omniū dor-
mientū quedā ē dispositio qua di-
uersaz rez forme 7 etiā similitudines
imagine dormientū mētibus imprimūtur.
Habet aut̄ fieri multis modis ut dicit greg. 7
macro. de somnio scipionis. Nam p̄t̄ colligā-
tiam 7 unionem quam habet anima cuz carne
aliquando dispositiones 7 passionēs que ori-
untur a corpore per quandam applicatōz car-
nis ad animam resultant in ipsa mente. 7 ideo
solet somniando talium rerum imagines intue-
ri: quales solet uigilando aliquotiens experi-
ri: sicut etiam bruta aīalia somniāt ut dicit aristo.
li. iij. q̄z canis somniat: quod patet ex ei⁹ latra-
tu. similiter 7 equus: quod patet ex ei⁹ hinnitu
Et talia somnia causant̄ aliq̄n ex nimia reple-
tione uel ex nimia inanitione. quandoq̄z ex pre-
cedenti forti imaginatōne seu cogitatōne. vnde
angusti. super gen. lib. xij. Sicut caro q̄n oīno
spiritui subditur spiritualis dicitur: sic spirit⁹
quando omnino carni innititur carnalis 7 ani-
malis nuncupatur. vnde mirandum non est: si
carni intendens carnalium rerum imagines in
se representet. Item idem ibidē. in somnijs spe-
cierum 7 corporum uidemus rerum similitudi-
nes: nō ipsas res. tamen spēs rerū quas somni-
ando uidemus: rez nominibus nuncupamus.
7 quod rez est. p̄t̄er solam similitudinē eis ap-
propriamus. Uigilando itaq̄ rez formas sen-
su cōprehendimus. s̄ dormiēdo spiritu reruz
imagines intuemur. Somnia autem aliquan-
do sunt uera. aliquādo falsa. aliq̄n tranquilla.
aliq̄n pturbata. Que autem uera sunt: aliq̄n
do sunt nuda. aliq̄n figuratis 7 obscuris signi-
ficationibz inuoluta. ut p̄z in somnio p̄barois
tales aut̄ impressiones sūt aliq̄n i animo dor-
mientis p̄ diuinam inspirationem. aliq̄n p̄ an-
gelicam administrationē. ut patet in iacob: q̄
uidit in somnis uirgas populeas. 7 angelū di-
centem sibi. tolle uirgas h̄c. gen. xxx. aliquādo
p̄ maloz spiritū illusionē. ut p̄z in phanaticz
7 falsis p̄phetis 7 arrepticis. vnde dicit aug⁹.
ibidē. Cū spūs bon⁹ in hec uisa sp̄m hūanuz
assumit aut rapit n̄ ē dubitādū illas imagines
uisas esse rez aliquaz quas nosse uile ē. dei ei
munus ē. Cōsiles aut̄ imagines aliq̄n opat̄ an-
gel⁹ sathane: qui se trāssfigurat in angelū lucis.

vt cum illi in manifestis bonis creditū sit seducat ad sua sed qñ hmōi somnia hant p reuelationez: iudicat sobrius intellectus qñ diuinit⁹ p gratiam est adiutus. Somnys itaqz non est passim fides adhibenda: nec oīno simplr respuenda. cum aliqñ certa habeat de futuris diuinitus per somnia coniectura. Somnia itaqz in differentia causant aliqñ ex pplexione. vt languineus somniat leta. melancholicus tristia. colericus ignea. fleumaticus pluuias niues 7 aquatica. 7 cetera hmōi que vniuersiūsqz pueniunt pplexioni sexui 7 etati: vt dicit conitan. Aliqñ ex appetitu 7 affectione. vt famelicus somniat de cibo. ebrius sitiēs de potu 7 de eius ptranso quāto autem talis plus somniat bibere vel comedere tādē expgefactus vehementius clurire se reppit vel litire. Aliqñ ex vehemēti studio 7 mentis circa aliquid applicatōne. vt avarus sp somniat auraz. sp videtur qz computet pecuniam vel qz augeat vel diminuat argentū lium. Aliquādo ex cerebri purbatione. vt patet in dispositis ad frenesim 7 maniam. q̄ mura somniant 7 inaudita. fm enim vaporem cellulam fantastica inicientem vel immutantem ipsa somnia immutātur. Aliquando ex sanguinis infectione. qui enim corruptum habēt sanguinem somniant se ambulare per loca immūda corruptionem habentia 7 fetorem. Aliqñ ex aeris imutatione. aer enim ad immutatōz dispositus corpus immutat ad eandē imutationem. Unde fumi resoluti nouas faciūt in cerebro impressioes. que sunt causa vanozū 7 dissimilium somniorum. Item ex etatis alteratione. infantes enim nihil somniant. vñ arif. li. iij. Homo inquit inter omīa animalia precipue somniat. puer autez non somniat añ qñqz annos. 7 sequitur. In antiquo tempore fuerunt viri 7 mulieres qui non somniauerūt. 7 quidaz eorum somniauerunt. 7 postqz venerunt ad lenectutem 7 post modicum accidebat eis mors 7 infirmitas zc.

De exercitio. Cap. xxix.

Exercituz ad nature conseruationem est necessariū vt dicitur in pantegn. Est autē exercitium duplex. aliud enim est animale. aliud corporale. Animale sicut studium vigilia ira tristitia sollicitudo 7 hmōi. si fuerint nature pproporcionata multum faciunt ad corporis 7 aie sanitatez. sicut infra dicitur de anime accidentibz in fine septimi libri. Exercitium xō corporale aliud ē equale. aliud ē inequale. Equale mediū

est inter debile 7 forte. magnum 7 paruum. velox 7 tardum. quod scilz non semp addit in caliditate vel siccitate. Inequale est quod istā tepantiam excedit. 7 si multum excedit in suo pncipio calefacit 7 desiccāt. 7 si multum vltiora retur p virtutis dissolutionem. spiritus euaporationem infrigidat 7 desiccāt. Dicit autē conitan. qz triplex est vtilitas exercitij. quia calorē naturalē excitat. superflua dissoluit. mēbra indurat 7 eis soliditatē tribuit. Inequale xō exercitium aliud est vniuersale aliud xō particulare. Vniuersale est quod omnia membra mouet. vt fodē itinerare 7 hmōi. Particulare xō est vbi quedam membra quiescant 7 quedam mouentur. vt suere scribere 7 similia. Hec autē varia exercitia corpus variant fm varia hominum officia 7 etiam artificia. quoddam calefacit 7 desiccāt sicut ars fabrilis. nam aer a fornace inspiratus cum sit calidus 7 etiam siccus eos desiccāt 7 calefacit. Ars xō piscatoria ecōuerso frigidat 7 humectat. Exercitiū xō particulare aliud est forte aliud est debile aliud mediocre. In exercitatione igitur hec sunt consideranda. s. quātitas. qualitas. tēpus. loc⁹. Quātitas vt nō sit nimis intensa vel nimis remissa. In qualitate ne nimis velox ne nimis tarda s̄ mediocris vtilis est 7 laudanda. Tempus qd maxime valet est ante prandium in supfluitates lubrice facte 7 resolute p exercitium euacuent ne cibus supueniēs corrupat. post cibū xō coopatur virtuti digestiue ad cibozū decoctionem. ita tamē si fuerit tempatum. nūmū xō non est bonum. quia potius est causa calefactionis membroz tam interiorū qz exteriorū. Attendendas autem est locus. quia alius est aquosus 7 infrigidat 7 humectat. vt locus piscatorum. alius xō est siccus 7 nemorosus. vt locus venatorum. 7 talis quantū est de se calefacit ratione laboris 7 discursus ac desiccāt. 7 sic de alijs. Unde quidam sapiens interrogatus ad qd exercitatio laboris eēt necessaria. rñdit in hec verba. Honestus inquit labor hūane vite est fida custodia. dormientis nature stimulus. sopiti calorū lima. supfluitatis cōsumptio. viciozū fuga. morbozū mors. languoram medicina. lucrum temporis. iuuetutis debitum. adolescentie disciplina. senectutis gaudium. salutis adiutorium. nutricis oīm maloz sez ocij est emula seu etiaz inimica. Ille nempe solus ab exercitio se abstrahat 7 labore qui felicitatis gaudio vult carere. Verba pmissa etiam ptingent in sermone Fulgēij p ociosos vbi exponit illud verbū. panem ociosa n̄ pmedit.

In quo sermone multuz cōmendat pij laboris exercitium. In fine sermonis tamen labori preponit deuotū contemplatōis ocium: dicēs mariam ppter contemplationis ocium minime fore inter ociosarum muliez numerum computādam: quin potius omnibus preponēdā. Quo modo enim panem illa ociosa comedit: que pane plena alijs panem frangit: que oratōnis patrociniō conuersatōis exemplo: pie eruditōis verbo esuriētes et sitientes iusticia refouet atq; pascit. Maria ergo que oratione subuenit. cōuersatione ad bonum allicit. predicatōe instruit. panem frangit &c.

De quiete.

Cap. xxx.

Quiēs autem est

Cessatio ab exercitio et etiam a labore. Sicut enim necessaria est ad nature conseruationem exercitatio: sic etiā et quies. nam quies finis existit et consuminatio motus et laboris. Sine enim quiete nihil finaliter est durabile. quia quod caret alterna requie durable non est. unde celum quod maxime est mobile motu suo tendit ad quietē. Sicut sol luna sydera ignis aer aqua et oīa alia que secundum naturā sunt mobilia: tendunt finaliter ad quietē. vñ dicit augustinus. Quies autem naturaliter habet inclinatioem ad centrū. Et ideo principium est et dispositio aggregationis et adunationis partium in loco suo. Et ideo omnia que sunt ordinata secundum naturā ad quietem nobiliora iudicantur et digniora quando sunt in quiete quam quando sunt in motu. sicut finis dignior est his que sunt ad finem. Quies autem potest oppositum exercitio: tot modis considerat quod ad effectum quot et ipsum exercitium. Alia enim est spiritualis alia corporalis. quorum utraq; si fuerit nature commensurata erit salutifera anime et corpori. sanitatis hominis conseruatiua. si autem non: e conuerso. Item quies aliquando est nimia. et hec est malorum humorum generatiua. nutritiua. multiplicatiua. corruptiois inductiua. Nam aque quando nimis quiescunt: putrescunt. Sicut ferrum et quodlibet metallum rubiginat quando nimis debito vsitat. Alia est nimis parua. et hec sicut viciosa: quia naturā lassam non recreat. debilitatē non reparat. presumptā non restaurat. Mediocris autem inter has est laudabilis. nam calorē naturalem prestat. sensus recreat. digestioem emūdat. corpus mediocriter purgat. Item quod ad quietem quies alia est vera: et hec est laudabilis. alia non vera ut in febribus: et hec minus laudabilis est sicut post dicitur.

Et sic est finis huius sexti libri.

Incipit liber septimus de infirmitatibus.

Quiaque comple-

minimus auxiliare deo tractatus de illorum proprietatibus que hominis naturam preueniunt et custodiunt: dicendum est de his que contra naturam sibi accidunt. eiusque naturam destrunt et corrumpunt. Tria enim sunt que hominis naturam ledunt. scilicet causa morbi. ipse morbus. et accidens sequens morbum. Causa morbi est illud unde preuenit mala et innaturalis in corpore dispositio ut mala complexio. nimia repletio vel inanitio. virtutis defectio. qualitatum alteratio. continuitatis dissolutio. Omnia enim ista causa vel occasio morborum sunt. Morbus secundum Iohannem est res ex qua accidit complexionem corporis lesionis nocumētum. sicut febris apostema &c. Accidens est res sequens ad istam introductam in corpore passionem. siue sit contraria nature ut dolor capitis in cephalica. siue non sit contraria: sicut patet in prepleumonia rubor accidit in maxilla. Bona autem corporis dispositio dicitur sanitas. per quam corpus hominis in sua complexionem et compositionem tale existit: ut suas libere et perfecte peragat actiones. Ab hac temperantia si fuerit natura lapsa: incidit necessario in egritudinem et in morbum. Nam ex dispendantia et inequalitate humorum accidit morbus consimilis: ut est febris ydropis et huiusmodi. Ex mala vero dispositione membrorum incipit morbus dissimilis. ut in oculo obtalmia: vel in manu arthetica. Ex mala vero dispositione vtriusque preuenit morbus vniuersalis: sicut est elephantia siue lepra. Omnis igitur morbus vel est consimilis humoribus et alia membra consimilia inficiens. vel officialis qui membra impedit. vel est vniuersalis que naturam interiorem et externam destruit et corrumpit.

Cap. i.

Quiaque itaque in-

firmatum proprietatibus. scilicet de eorum causis effectibus et signis et remedijs aliqua sunt dicenda. Non quidem de omnibus sed solum de his que in diuina scriptura generaliter exprimuntur. Et ideo de ordine prosequendi non est hic curandum. Primo igitur de passionibus capitis est inchoandum. ysa. primo Omne caput languidum &c. Dolor capitis ut dicit constantinus cephalica dicitur. et preuenit duobus modis. aut ab exterioribus ut ex percussione vel ex calido aere dissolvente vel ex frigido &c.